

บทที่ ๑

บทนำ : ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธปรัชญา

แนวคิดสำคัญ

พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาที่ผสมผสานระหว่างปรัชญาและศาสนา ถือกำเนิดในประเทศอินเดีย ซึ่งในยุคนั้นมีแนวคิดทางปรัชญาและศาสนาที่หลากหลาย มีลักษณะความเชื่อต่างๆ อยู่มาก เช่น ความเชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิต ความเชื่อเรื่องชนชั้นทางสังคม ความเชื่อเรื่องการล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลางและไสยศาสตร์ ฯลฯ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ได้สอนสิ่งที่แตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิม ที่สอนให้เชื่ออย่างเดียวหรือเชื่อบางเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ด้วยทรงเห็นว่าทฤษฎีทางปรัชญามีข้อเพียงคิดและเชื่อเท่านั้น แต่ต้องสามารถที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดีสูงสุดหรือความสุขสูงสุด (Summum Bonum) ที่เรียกว่า “นิพพาน” ได้จริง จนกระทั่งคำสอนของพระองค์นั้นเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่มหาชนชาวอินเดีย และต่อมาได้มีการเผยแพร่คำสอนออกไปยังดินแดนต่างๆ สำหรับคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านั้น ได้จัดรวมไว้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า “พระไตรปิฎก”

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพุทธปรัชญา

จุดประสงค์นำทาง

๑. อธิบายความเชื่อดั้งเดิมก่อนเกิดพุทธปรัชญาได้
๒. อธิบายประวัติพระพุทธเจ้าโดยสังเขปได้
๓. อธิบายความเป็นมาของพุทธปรัชญาเถรวาทได้
๔. อธิบายที่มาและการจัดหมวดหมู่ของพระไตรปิฎกได้

๑. ความเป็นมาของพุทธปรัชญา

จากบันทึกการค้นคว้าทางด้านโบราณคดีอินเดียของ จอห์น มาแชล(John Marshall) ในหนังสือ "Mohenjodaro and the Indus Civilization" และวิกเตอร์(Mortimer Wheeler) ในหนังสือ "The Indus Civilization" ยืนยันว่าแหล่งอารยธรรมของอินเดียโบราณนั้นเจริญรุ่งเรืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งมีการค้นพบเมืองโบราณที่เก่าแก่ ๒ เมือง ในประเทศปากีสถาน(ปัจจุบัน) และเรียกชื่อทั้งสองเมืองนั้นว่า วัฒนธรรมหะรัปปา(Harappa) และ วัฒนธรรมโมหันโซโทร (Mohenjo-doro) มีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ซากเมืองโบราณทั้งสองแสดงถึงความเจริญด้านอารยธรรมอย่างมาก ซึ่งดูได้จาก การวางผังเมือง แบบถนนระบบชลประทาน ที่เก็บอาหาร ฯลฯ นอกจากนี้บริเวณเมืองทั้งสองยังพบรูปปั้นคนนั่งสมาธิ ไร้เคราและผมยาว หลังคาทั้งสองข้าง มีผ้าปกปิดร่างกายในลักษณะที่เว้นไหล่ขวาไว้ (คล้ายกับพระสงฆ์ครองจีวรเมื่ออยู่ในวัด) ด้านหลังเหนือศีรษะของผู้ที่นั่งสมาธิ มีนาค(งู)ชูหัวขึ้นแผ่พังพานคล้ายกับให้ความอารักขา ด้านซ้ายและขวาของผู้นั่งสมาธิ มีชายด้านละคนนั่งประนมมือแสดงความเคารพในบางแห่งพบรูปคนนั่งสมาธิอยู่ใต้ต้นโพธิ์ โดยมีรูปสัตว์กำลังแสดงความเคารพ สัตว์ต่างๆ ได้แก่ กวาง ม้า ช้าง นาค(งู) สิงโต เป็นต้น

จากการค้นพบดังกล่าวทำให้นักปราชญ์ทางด้านการศึกษาหลายท่าน โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานามว่า ศาสตราจารย์ ดร. ลาล มณี โจชิ (Prof. Dr. Lal Mani Joshi) ยืนยันว่ารูปปั้นคน ดันไม้ และสัตว์นั้นแสดงถึงแนวความคิด ประเพณี และวัตรปฏิบัติของลัทธิสมณะ (ศรมณะ) ยติ (ผู้สํารวมอินทรีย์) มุณี ฤๅษีหรือฤๅษี ซึ่งต่อมาได้วิวัฒน์ พัฒนาการมาเป็นพุทธปรัชญาและศาสนาเซน

อย่างไรก็ตามโดยปกติแล้วนักปราชญ์ทั่วไปยังมีแนวความคิดว่าพุทธปรัชญานั้น เกิดขึ้นจากการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์โบราณ (Old Brahmanism) หรือศาสนาพระเวท(Vedicism) เช่น ดร. เอ็ส ราธาคุชฌัน (S. Radhakrishnan) ที่เขียนในคำนำหนังสือ 2500 Years of Buddhism ว่า "พุทธปรัชญานั้นมิได้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นศาสนาใหม่ หรือเป็นอิสระจากกระแสความคิดทางด้านศาสนาของอินเดีย พุทธปรัชญาเพียงแต่แบ่งแยกออกไปจากศาสนาเก่า อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิกายใหม่ ซึ่งดูได้จากการที่พระพุทธองค์เห็นด้วยกับคำสอนทางอภิปรัชญา จริยธรรมของศาสนาพระเวทหรือศาสนาพราหมณ์โบราณ แต่พระพุทธองค์ไม่เห็นด้วยและคัดค้านพิธีกรรมทางศาสนาในบางกรณี และทรงนำหลักคำสอนนั้นมาปฏิรูปวัตรปฏิบัติและความเชื่อเดิม"

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในศาสนาฮินดู^{*} ที่ว่าพระพุทธรูปองค์ทรงเป็น “อวตาร” ปางหนึ่งของ พระนารายณ์ ที่ทรงแบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อช่วยเหลือและสร้างประโยชน์แก่มวลมนุษย์ ๑๐ ครั้งด้วยกัน คือ

ปางที่ ๑ มัตสยาวตาร อวตารลงมาเป็นปลา เพื่อช่วยมนุษย์ ในครั้งที่น้ำท่วมโลก และได้ฆ่ายักษ์ชื่อ “หอบทวิระ” ผู้เป็นต้นเหตุทำให้มนุษย์เห็นผิด

ปางที่ ๒ กูรมาวตาร อวตารลงมาเป็นเต่าในทะเลน้ำมัน อยู่ในเกษียรสมุทร เอาหลังรองรับภูเขาชื่อมันทาระ โดยทวยเทพนำพญานาคมาทำเป็นเชือก เพื่อกวนมหาสมุทร เพื่อให้เกิดน้ำอมฤต และสิ่งมีค่าต่างๆ

ปางที่ ๓ วราหาวตาร อวตารลงมาเป็นหมูป่า เพื่อปราบยักษ์ชื่อ “หิรัณยักษะ” ผู้จับโลกกดให้จมลงใต้ทะเล ตามตำนานว่า เดิมทีโลกเป็นก้อนน้ำกลม แต่มีเขี้ยวของหมูป่า คุณให้โลกสูงขึ้นจากน้ำ มนุษย์จึงได้แผ่นดินอาศัยอยู่จนถึงทุกวันนี้

ปางที่ ๔ นรสิงหาวตาร อวตารลงมาเป็นมนุษย์ครึ่งสิงห์ เพื่อปราบยักษ์ชื่อ “หิรัณยกชิป” ผู้ได้รับพรจากพระพรหมว่าจะไม่ถูกมนุษย์ เทพ หรือสัตว์ฆ่าให้ตายได้ ยักษ์จึงรุกรานโลก พระนารายณ์จึงอวตารเป็นนรสิงห์ เพราะมิใช่มนุษย์มิใช่สัตว์ มาเป็นผู้ทำลายยักษ์

ปางที่ ๕ วามनावตาร อวตารลงมาเป็นคนแคระ เพื่อปราบยักษ์ชื่อ “พลิ” มิให้ครองทั้ง ๓ โลก โดยขอเนื้อที่เพียง ๓ ก้าว เมื่อยักษ์พลิยินยอมจึงก้าวไป ๒ ก้าวก็เกินสวรรค์และเกินโลก แต่ด้วยความกรุณาจึงประทานโลกได้บาดาลให้ยักษ์

ปางที่ ๖ ปรศุรามาวตาร อวตารลงมาเป็นรามเถิดขวาน บุตรของพราหมณ์ชื่อ “ชมทักนิ” การอวตารครั้งนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์ครอบครองอาณาจักรเหนือวรรณะพราหมณ์

---

* ศาสนาฮินดู (Hinduism) หมายถึงศาสนาของชาวอินเดียที่อยู่ในบริเวณแม่น้ำสินธุ ศาสนานี้เกิดขึ้นในยุคกลาง (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๕) ซึ่งชาวอินเดียได้มีการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกอย่างกว้างขวาง เช่น ชาวอาหรับ อิหร่าน ตุรกี มองโกล ฯลฯ ในระยะนั้นชาวอินเดียมีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ การเกิดในร่างสัตว์ การสิ้นสุดของการเวียนว่ายตายเกิดด้วยการเข้าถึงปรมาตมัน การเกิดขึ้นและสิ้นสุดของโลกด้วยอำนาจของพระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ ซึ่งนักปราชญ์ทางการตะวัตยาลงความเห็นว่าศาสนาฮินดู เป็นผลรวมทางศาสนาทั้งหมดของชาวอินเดีย

ศาสนาฮินดูนี้เป็นศาสนาที่มีจุดเริ่มต้นจากศาสนาพระเวท ซึ่งพัฒนาเป็นศาสนาพราหมณ์ และศาสนาฮินดู แต่ศาสนาฮินดูก็มีใช้ศาสนาพราหมณ์ เหมือนกับที่ศาสนาพราหมณ์ไม่ใช่ศาสนาพระเวท

ปางที่ ๑ รามาวตาร อวตารลงมาเป็นรามจันทร์ (พระรามผู้อ่อนโยนหรือผู้เสมือนพระจันทร์) คือพระรามในเรื่องรามณะ เพื่อปราบยักษ์ชื่อ “ราวณะ” ไทยเราเรียกว่าปางนี้ พระรามในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนยักษ์ก็คือทศกัณฐ์

ปางที่ ๒ กฤษณาวตาร อวตารลงมาเป็นพระกฤษณะ(ผู้มีผิวดำ) เพื่อทำลายกษัตริย์กัษะผู้ทารุณ ไทยเรารู้จักในวรรณกรรมเรื่องมหาภารตะ

ปางที่ ๓ พุทธยวตาร อวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักความดีความชั่ว

ปางที่ ๑๐ กัลกยวตาร อวตารลงมาเป็นกัลกิ คือบุรุษขี้ม้าขาว ถือดาบมีแสงดั่งดาวหาง บางครั้งเรียกปางนี้ว่า อัศวาวตาร ซึ่งจะมาปราบคนชั่วและสถาปนาธรรมขึ้นใหม่ในอนาคต

นักปราชญ์ทางพุทธปรัชญาเห็นว่า แนวความคิดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวฮินดูต้องการชวนเชื่อให้ประชาชนหันมานับถือศาสนาฮินดูมากขึ้น ด้วยการนำพระพุทธเจ้าเข้าเป็นพระผู้เป็นเจ้าที่อวตารมาเพื่อช่วยปลดทุกข์ให้กับมวลมนุษย์

อย่างไรก็ตาม คำสอนของพระพุทธเจ้า ก็มีส่วนที่นำมาจากคำสอนของพราหมณ์อยู่มาก แต่นักปราชญ์ทางพุทธให้ความเห็นว่า ถึงแม้พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงเนื้อหาในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์^{*} ที่พระองค์ทรงเห็นว่าดีและมีประโยชน์ แต่ก็มิได้หมายความว่าพระองค์จะนับถือคัมภีร์พระเวทแบบเดียวกับพราหมณ์ ทั้งนี้เพราะพระองค์ไม่ยอมรับและเชื่อในเรื่องพระเจ้า เรื่องอาตมัน และตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์ชีพ^๑ ทรงสั่งสอนสรรพสัตว์ และทรงดับขันธุ์ปรินิพพาน พระองค์ทรงอยู่ในฐานะที่ทรงเป็นศาสดาพระองค์หนึ่ง

* นักปราชญ์เชื่อว่าคัมภีร์พระเวทถูกรวบรวมขึ้นประมาณ ๑,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกักราช จัดว่าเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย มี ๓ ส่วน ภายหลังเพิ่มอีก ๑ เป็น ๔ ตามลำดับคือ

๑) ฤคเวท เป็นบทสวดสรรเสริญพระเป็นเจ้า

๒) ยजुรเวท ว่าด้วยพิธีบูชาอัญญ ถวายน้ำ โสมนแก่พระอินทร์

๓) สามเวท ว่าด้วยบทสวดในพิธีกรรมต่างๆ และบทสวดสำหรับประชาชนทั่วไป

๔) อาถรรพเวท ว่าด้วยคาถาอาคม เพื่อใช้ตามจุดประสงค์ต่างๆ เช่น การสร้างความเจริญแก่ผู้สวด การรักษาโรค การเอาชนะผู้อื่น การทำร้ายผู้อื่น ฯลฯ

^๑ ตามหลักพุทธศาสนา ถือว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงตรัสรู้

๒. พื้นฐานความเชื่อของอินเดียนก่อนเกิดพุทธปรัชญา

สังคมอินเดียในยุคโบราณยกย่องความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท ถึงกับมีข้อกำหนดว่าคัมภีร์พระเวท จะศึกษาได้เฉพาะชนชั้นสูง คือกษัตริย์และพราหมณ์เท่านั้น นอกจากนี้ยังห้ามคนชั้นต่ำคือศูทร ถ้าเจตนาฟังการสาธยายพระเวท จะถูกลงโทษด้วยการเอาคั้งกรอกหู หรือถ้าสาธยายพระเวท จะถูกตัดลิ้น และถ้าจำความในคัมภีร์พระเวทได้จะถูกผ่าร่างกายออกเป็น ๒ ซีก

สำหรับสตรีที่เป็นชนชั้นสูงนั้นห้ามศึกษาและประกอบพิธีกรรม ถ้าผู้ใดละเมิดจะต้องตกนรก แต่ก่อนอนุญาตให้ฟังได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าสตรีไม่น่าไว้ใจ มักล่อลวงผู้ชาย ผู้หญิงไม่มีมรดกเพราะผู้หญิงไม่อาจดูแลตัวเองได้ ต้องมีผู้ชายคุ้มครองโดยตลอด เริ่มจากวัยเด็กมีบิดาคุ้มครอง เมื่อแต่งงานมีสามีปกครอง เมื่อสามีตายมีบุตรชายดูแล และทรัพย์สินต่างๆ ก็ต้องตกอยู่กับผู้ชายที่ฟังพาอาศัยด้วย

คำสอนต่างๆ ในพระเวทนั้นเน้นที่วัตถุนิยม เช่น การดื่มเหล้า การหาความสุขจากสตรี การเล่นพนัน เหตุนี้พิธีกรรมต่างๆ ที่ถูกจัดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุของชนชั้นสูง แม้แต่คำสอนของพระผู้เป็นเจ้าก็เป็นไปเพื่อการได้มาซึ่งการตอบสนองความต้องการทางวัตถุ ไม่นับที่ศีลธรรม จนทำให้นักปราชญ์สมัยหลังกล่าวว่าเป็นยุคที่ “ประชาชนเคร่งศาสนาแต่ขาดศีลธรรม”

อย่างไรก็ตาม พระเวทก็จัดว่ามีอิทธิพลต่อประชาชนเป็นอย่างยิ่ง สำหรับคำสอนสำคัญในพระเวทนั้น สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

๑. การยอมรับอำนาจและฤทธานุภาพของพระผู้เป็นเจ้า ที่สามารถควบคุมปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก แผ่นดินไหว น้ำท่วม ไฟร้อง ฯลฯ
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับวิถีชีวิตมนุษย์
๓. พิธีกรรมและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อพระผู้เป็นเจ้าเพื่อความเจริญในวิถีชีวิตมนุษย์

นอกจากนี้ ในฤคเวทซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในพระเวทยังได้กล่าวถึง การเกิดขึ้นของโลกและจักรวาล ส่วนประกอบของโลกนี้และโลกหน้าซึ่งเป็นโลกที่มีความอุดมสมบูรณ์ โลกแห่งความสุขที่สุดและจากหลักคำสอนในพระเวทนี้เอง ทำให้บุคคลในสังคมมีความเชื่อและมีวิถีทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระเวทหรือพัฒนาจากพระเวท ซึ่งสามารถจัดเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ๑) ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า
- ๒) วรรณคดีเกี่ยวกับโลกและชีวิตหลังความตาย
- ๓) ความเชื่อเรื่องโชคกลางและไสยศาสตร์
- ๔) การยึดถือพิธีกรรม
- ๕) การแบ่งชนชั้นในสังคม
- ๖) ลักษณะวิถีชีวิต

๒.๑ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า

ปัญหาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากความกลัวภัยพิบัติต่างๆ ทำให้มนุษย์แสวงหาที่พึ่ง จนเกิดแนวความคิดที่เชื่อว่าอาจจะมีอำนาจสถิตกลับในธรรมชาติบางอย่าง ที่สามารถคลันแคลงสิ่งต่างๆ ให้มนุษย์พบกับความสุข ความทุกข์ได้ สิ่งสถิตกลับนี้คือเทพเจ้าประจำธรรมชาติซึ่งมีอยู่มากมาย ที่เรียกว่า “พหุเทวนิยม”(Polytheism) ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงบูชาเทพเจ้าแต่ละองค์อย่างเป็นอิสระตามโอกาสต่างๆ แต่ในระยะแรกนั้นยังไม่มีการจัดลำดับว่าองค์ใดสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุด เมื่อระยะเวลาผ่านไปได้มีการจัดลำดับความสำคัญของเทพเจ้าขึ้น จนกระทั่งเหลือเทพเจ้าที่สำคัญเพียงไม่กี่พระองค์ ดังพระนามที่ได้บันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๘ หน้า ๓๖๖ ดังนี้ พระอินทร์ พระวรุณ พระอิศวร พระประชาบดี พระพรหม พระมหินทร์ ซึ่งเทพเจ้าเหล่านี้ได้รับการยกย่องในระหว่างการประกอบพิธีบูชาว่าเป็น “ประชาบดี” หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในหมู่สัตว์ เป็นผู้สร้างโลก สร้างสากลจักรวาล

ต่อมาคำว่า “ประชาบดี” ได้กลายมาเป็นพระนามของพระผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียว และเป็นผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาล เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ และเรียกพระประชาบดี หรืออีกนามหนึ่งว่า “พระพรหม” อันเป็นผลของการวิวัฒนาการจากยุคความเชื่อในคัมภีร์พระเวทมาสู่ยุคศาสนาพราหมณ์ ซึ่งในยุคนี้ถือว่าพระพรหมมีอำนาจสูงสุด แม้กระทั่งชะตาชีวิตของมนุษย์ก็ถูกพระพรหมเป็นผู้กำหนดไว้ล่วงหน้า ที่เรียกว่า “พรหมลิขิต” (Predestination) นั่นคือมนุษย์ไม่มีสิทธิหรืออำนาจที่จะบงการหรือกำหนดวิถีชีวิตของตนเองเลย ดังนั้นมนุษย์จึงต้องสวดอ้อนวอนและสรรเสริญพระพรหม

๒.๒ วรรณคดีเกี่ยวกับโลกและชีวิตหลังความตาย

นอกจากความเชื่อเรื่องพระพรหมสร้างโลกและพรหมลิขิตแล้ว สิ่งที่ชาวอินเดียให้ความสนใจมากที่สุดอีกเรื่องหนึ่งคือ ปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิตหลังความตาย ซึ่งมีอยู่หลายวรรณคดีด้วยกัน เช่น บ้างก็เห็นว่าโลกนี้ริ้นคร บ้างก็ว่านิรันดรบางส่วน บ้างก็ว่าโลกมีที่ สุด บ้างก็ว่าโลกไม่มีที่ สุด บ้างก็ว่าคนตายแล้วต้องเกิดอีก บ้างก็ว่าตายแล้วไม่เกิดอีก บ้างก็ว่าตายแล้วยังมีความจำได้อยู่ บ้างก็ว่าตายแล้วไม่มีความจำ ฯลฯ แต่แนวความคิดเหล่านี้ก็ไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ทุกคำตอบเป็นเพียงการคาดคะเนเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับภาวะความเป็นอยู่ของสิ่งทั้งปวง ๒ กลุ่ม คือ

๑) สัสตติกฏฐิ คือ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเที่ยงแท้ ไม่มีอะไรดับสูญ เมื่อมนุษย์หรือสัตว์ตาย ร่างกายสลายตัว สำหรับจิตหรืออาตมันหรือวิญญาณ(Soul) ก็ออกจากร่างกายเพื่อไปเกิดต่อไปอีก นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ประกอบขึ้นจากสารที่มารวมตัวกันในสูตรต่างๆ ทำให้สิ่งต่างๆ มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป และเมื่อสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตต้องแยกแตกสลายไป สารก็จะกระจัดกระจายออกจากกันขณะหนึ่ง และเมื่อถึงโอกาสที่เหมาะสมก็รวมตัวเข้าด้วยกันอีกครั้ง ด้วยพลังของสารจนเกิดเป็นสิ่งใหม่ๆ อีก

๒) อุกเมททิกฏฐิ คือ การปฏิเสธสัสตติกฏฐิ เพราะเห็นว่าไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้วต้องสลายไป ทุกสิ่งไม่มีอยู่จริง แม้กระทั่งความคิดความซึ้งก็เป็นเพียงความคิดเห็นของมนุษย์เท่านั้น

๒.๓ ความเชื่อเรื่องโชคกลางและไสยศาสตร์

วิถีชีวิตของชาวอินเดียโบราณ มักจะผูกพันอยู่กับความเชื่อถือโชคกลางและไสยศาสตร์ เช่น การทายลักษณะฟ้า การทายลักษณะดาว การทายลักษณะศร การทายลักษณะธนู การทายลักษณะกุมาร การทายลักษณะกุมารี การทายลักษณะทาส การทายลักษณะช้าง การทายลักษณะม้า การทายลักษณะโค การทายลักษณะแพะ การทายลักษณะแกะ การทายลักษณะนกกระทา การทายลักษณะหมี การดูฤกษ์ยามตราทัพ การพยากรณ์จันทรคราส การพยากรณ์สุริยคราส การทายการเดินทางของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ การพยากรณ์อุกกาบาต การพยากรณ์แผ่นดินไหว การพยากรณ์ฟ้าร้อง การพยากรณ์ฝนตก การพยากรณ์ภิกษา การให้ฤกษ์อวาหรงคฤกษ์วิวาหรงคฤกษ์การให้ฤกษ์เรียงหมอน การดูฤกษ์หย่าร้าง การดูฤกษ์เก็บทรัพย์ การดูฤกษ์จ่ายทรัพย์ การดูโชคดี

การดูโชคร้าย การร่ายมนต์ให้สิ้นกระด้าง การร่ายมนต์ให้คงแข็ง การเป็นหมอทรงหญิงสาว การเป็นหมอทรงเจ้า การเป็นหมอบวงสรวง การร่ายมนต์บูชาไฟ การทำพิธีเชิญขวัญ ฯลฯ

๒.๔ การยึดถือพิธีกรรม

พิธีกรรมที่ยึดถือกันอย่างเหนียวแน่นและถือกันว่าเป็นพิธีกรรมหลัก ได้แก่ การบูชา
ขี้ การบูชาไฟ การชำระบาป ณ แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

การบูชาขี้ เกิดจากคติความเชื่อเรื่อง “พรหมสหายตา” หมายถึง ความเป็นสหายของ
พรหม ความเสมอภาคกับพรหม การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมด้วยวิธีการ บูชาขี้ ซึ่งการ
บูชาขี้มักจะใช้สัตว์บูชา สัตว์ที่นิยมนำมาบูชาขี้ ได้แก่ วัว แพะ แกะ ม้า เป็นต้น การใช้สัตว์
บูชาขี้จะทำให้เทพเจ้าพอรະทัยและพระเจ้าจะคลบันดาลให้มนุษย์เป็นผู้มีความสุขในชีวิตนี้
ตลอดจนกระทั่งภายหลังจากที่สิ้นชีวิตไปแล้ว

สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมการบูชาขี้จะเป็นผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าเป็นอย่างดี
ซึ่งก็คือคนในวรรณะพราหมณ์ โดยพราหมณ์จะเป็นผู้เสนอเครื่องสังเวทต่างๆ และเป็นผู้เปล่งวาจา
ที่แสดงถึงการบอกกล่าวสรรเสริญ ยกย่องเกียรติคุณ เพื่อมอบเครื่องสังเวทให้กับเทพเจ้า โดยมนุษย์
คิดว่าจะทำให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ ซึ่งการบอกกล่าวนี้ก็มีลักษณะเหมือนกับที่มนุษย์ใช้กับ
มนุษย์ด้วยกัน

การบูชาไฟ ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะชาวอินเดียเชื่อว่าพระประชาบดี เป็น
ผู้สร้างสัตว์โลกและสรรพสิ่ง โดยเริ่มแรกนั้นพระประชาบดีมีอยู่เพียงพระองค์เดียว และทรงดำริที่
จะให้กำเนิดสัตว์ทั้งหลาย จึงทรงบำเพ็ญตบะและได้ประทานกำเนิดเทพอัคคีออกจากพระโอษฐ์
ของพระองค์ เป็นเทพองค์แรกที่พระประชาบดีสร้างขึ้น และจากการที่เทพอัคคีกำเนิดจากพระ
โอษฐ์จึงเป็นผู้ที่เสวยอาหาร จึงได้นามว่า “อัคคี” การบูชาเทพอัคคีนี้เรียกว่า “อัญนิโหดร” แปลว่า
การบูชาไฟ ซึ่งต้องกระทำกันทุก ๆ วัน เพื่อที่จะทำให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความสุขและความมั่นคง
ในชีวิต สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์และฝูงปศุสัตว์ เพียบพร้อมด้วยบุตรหลาน และปราศจากการเบียด
เบียนจากภัยต่างๆ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าผู้บูชาไฟด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้(การเผาบาป) จะทำให้
บาปทั้งปวงที่ได้กระทำมาแล้วนั้นหมดไป และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะได้ขึ้นสวรรค์

๒.๕ การชำระบาป ณ แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์

ภายหลังจากความเชื่อในเรื่องของการบูชาไฟหรือการเผาบาป พราหมณ์ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการล้างบาป ด้วยความเชื่อที่ว่าถ้าใครกระทำความผิดก็สามารถแก้ความผิดได้ด้วยการชำระล้างบาป และการล้างบาปด้วยน้ำสะอาดเป็นทางให้เข้าถึงพรหม โดยเฉพาะการล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือในบริเวณทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคา ซึ่งเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากสวรรค์ผ่านเศียรพระศิวะ ผู้ซึ่งช่วยให้กระแสน้ำไหลอ่อนกำลังมีฉะนั้นแล้วน้ำจะท่วมโลก แม่น้ำนี้จึงเป็นแม่น้ำที่บริสุทธิ์และจะช่วยชำระบาปให้มนุษย์เป็นผู้บริสุทธิ์ได้ ชาวอินเดียจึงได้อาบน้ำเพื่อลอยบาปในแม่น้ำคงคา ซึ่งพิธีกรรมล้างบาปนี้เรียกว่า "ศิวาราตรี" และชาวอินเดียยังประกอบพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่เพื่อล้างบาปปีละครั้งในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ และเรียกรวันนี้ว่า "มหาศิวาราตรี"

ซึ่งในคัมภีร์ศกัมตะปุราณะ ได้กล่าวถึงประวัติของการบูชาในวันเพ็ญ เดือน มาฆะ* หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ว่าครั้งหนึ่งที่เมืองพาราณสี มีนายพรานคนหนึ่งออกล่าสัตว์ วันนั้นนายพรานได้นกมามากมาย จนเอากลับบ้านเกือบไม่ไหว ด้วยความเสียดายจึงพยายามนำนก

---

* การนับเดือนของชาวอินเดียโบราณ อาศัยการสังเกตจากการโคจรของพระจันทร์ที่เคลื่อนไปยังดวงดาวต่างๆ เรียกว่า "พระจันทร์เข้าสวฤกษ์" และการนับเดือนแบบนี้เรียกว่าการนับแบบ "จันทรคติ" ซึ่งชาวอินเดียได้กำหนดเดือนต่างๆ ออกเป็น ๑๒ เดือน มีชื่อดังนี้

เดือน ๑	เรียกว่า	มิกสิร
เดือน ๒	เรียกว่า	บุษป
เดือน ๓	เรียกว่า	มาฆ
เดือน ๔	เรียกว่า	ผักกูด
เดือน ๕	เรียกว่า	จิต
เดือน ๖	เรียกว่า	วิสาข
เดือน ๗	เรียกว่า	เชษฐ
เดือน ๘	เรียกว่า	อาสาฬห
เดือน ๙	เรียกว่า	คาวน
เดือน ๑๐	เรียกว่า	ภัทร
เดือน ๑๑	เรียกว่า	อัสตม
เดือน ๑๒	เรียกว่า	กฤติกา

จะหุงด้วยน้ำผึ้ง น้ำตาล นมเนยและเครื่องเทศต่างๆ เมื่อเสร็จแล้วก็แจกจ่ายให้กับทุกคน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นพราหมณ์ก็พากันลงไปอาบน้ำในคลอง แล้วสระผมด้วยน้ำที่รดศิวลึงค์และรองจากโยนิหมที่ร่วงในเวลาสระก็จะถูกเก็บและปล่อยลอยไปตามน้ำเรียกว่า “ลอยบาป” เป็นการเสร็จสิ้นพิธีมหาศิวราตรีการลอยบาปนี้กระทำเพื่อลบล้างความผิดของตนเองให้หมดไป โดยมากแล้วจะกระทำที่แม่น้ำคงคา ด้วยถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เพราะไหลมาจากสวรรค์ผ่านเคียรพระศิวะ แต่ก็มีกรกระทำที่แม่น้ำอื่นๆ อีก เช่น ยมุนา สรรภู สรัสตติ นิมนตา อจิรวดี และนที

๒.๕ การแบ่งชนชั้นในสังคม

ชนชั้นของสังคมอินเดียมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และเข้มงวด ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นมีน้อยมาก ชนชั้นทางสังคมถูกกำหนดเป็น ๔ ชนชั้นหรือเรียกกันทั่วไปว่า “วรรณะ ๔” คือ

๑) วรรณะพราหมณ์ เป็น กลุ่มที่ศึกษาศัมภีร์พระเวท มุ่งปฏิบัติตนเพื่อความสงบสุขแห่งจิตวิญญาณ มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ แต่งกายด้วยสีขาว เพื่อแสดงถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์หรือนักบุญ

๒) วรรณะกษัตริย์ เป็น ชนชั้นปกครอง มุ่งศึกษาด้านการปกครอง การรบ ทำหน้าที่บริหารและปกครองบ้านเมือง ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องทรง เครื่องประดับที่แสดงถึงความเป็นผู้มีอำนาจ และมีบริวารแวดล้อม

๓) วรรณะแพศย์หรือไวศยะ เป็น กลุ่มที่ศึกษาด้านกสิกรรมและพาณิชยกรรม ทำหน้าที่ในการประกอบอาชีพทำนา ค้าขาย เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สมบัติ

๔) วรรณะศูทร เป็น กลุ่มที่ทำงานรับใช้คนในวรรณะอื่นๆ

วรรณะ ๔ เกิดจากความเชื่อทางศาสนาของพราหมณ์เกี่ยวกับชาติกำเนิดของมนุษย์ และทำให้เกิดอภิสิทธิ์ชน การกำหนดอาชีพของบุคคลโดยอาศัยชาติกำเนิด อย่างไรก็ตาม พราหมณ์มักจะอ้างถึงที่มาของวรรณะต่างๆ โดยอ้างคัมภีร์ฤคเวทที่ว่าพระพรหมได้ทรงสร้างมนุษย์จากอวัยวะต่างๆ ของพระองค์ คือ

พราหมณ์	เกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม
กษัตริย์	เกิดจากพาหาของพระพรหม

แพศย์   เกิดจากพระโสณิ (สะ โปก) ของพระพรหม
 สุทร   เกิดจากพระบาทของพระพรหม

จากแนวคิดนี้เองจึงทำให้เกิดคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกเรียกว่า “จัณฑาล” แปลว่า พวกต่ำช้า จัดว่าเป็นพวกนอกวรรณะ ซึ่งเกิดจากบิดามารดาที่ละเมิดวรรณะ เช่น บิดาอยู่ในวรรณะพราหมณ์ มารดาอยู่ในวรรณะแพศย์ หรือบิดาอยู่ในวรรณะแพศย์ มารดาอยู่ในวรรณะสุทร บุตรธิดาที่เกิดมาจัดเป็นพวกจัณฑาล ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ถูกสังคมรังเกียจเหยียดหยามอย่างมาก ไม่มีสิทธิ์ที่จะประกอบอาชีพใดๆ ทั้งสิ้นนอกจากขอทาน และขนขบะ และจะถูกสังคมรังเกียจตั้งแต่เกิดจนถึงตาย หรือแม้แต่ตายแล้วจะทำการเผาศพในที่เดียวกันกับผู้อื่นก็มิได้

อย่างไรก็ตามการแต่งงานข้ามวรรณะก็มีข้อยกเว้นอยู่ เช่น คนวรรณะกษัตริย์กับคนวรรณะพราหมณ์ ซึ่งเป็นคนวรรณะสูง บุตรที่เกิดมาไม่ถือว่าเป็นจัณฑาล แต่จัดว่าเป็นผู้มีฐานะทางสังคมสูงอยู่

๒.๖ ลักษณะวิถีชีวิต

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวอินเดียยึดถือตามหลักการของศาสนาที่เรียกว่า “อาศรม ๔” คือ

๑) *พรหมจรรย์* เป็นระยะที่ต้องศึกษาและประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ที่อยู่ในอาศรมนี้เริ่มตั้งแต่การเข้าพิธี “อุปนสันสการ” คือการนำทารกเข้าสู่สถานศึกษาของครู ซึ่งครูจะคล้องค้ายศกัศสิทธิ์ที่เรียกว่า “สายรุร่า” และเด็กจะศึกษาเล่าเรียนในสำนักของครูจนถึงอายุ ๒๕ ปี ซึ่งในระหว่างนี้จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติตนตามหลักการดังนี้

(๑) เชื่อฟังคำสอนของครูทุกประการ ด้วยถือว่าเป็นทาสของครู

(๒) ต้องออกไปรับภิกษา แล้วนำมาให้อาจารย์ก่อน

(๓) รักษาร่างกายและน้ำกามอันเป็นส่วนสำคัญของชีวิต ดังนี้

- ทานอาหารที่ดีและมีประโยชน์ต่อร่างกาย
- ไม่อ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องความรัก เพศ
- ไม่ดูสิ่งที่ยั่วยุกามารมณ์
- ไม่แต่งตัวมากเกินไป
- ห่างไกลจากเพศตรงข้าม

- ไม่ทำให้น้ำกามหลังต้น
- ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและพักอยู่กับครูตลอด

๒) **กฤหัสถ์** เป็นช่วงที่สองของชีวิต เริ่มจากเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องออกมาแต่งงาน ตั้งครอบครัวพร้อมทั้งแบ่งเบาภาระจากบิดามารดา ทำงานต่างๆ ตามชนชั้นของตนจนถึงอายุ ๕๐ ปี

๓) **วานปรสถ์** เป็นช่วงที่สามของชีวิต อยู่ในระยะที่บุครธิดาโตเป็นกฤหัสถ์ เริ่มด้วยการมอบทรัพย์สมบัติ สละภาระต่างๆ ทางโลกและออกแสวงหาความสงบและทำงานเพื่อส่วนรวม จนถึงอายุ ๗๕ ปี

๔) **สันยาสี** เป็นระยะสุดท้ายของชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยการบำเพ็ญตนเพื่อความหลุดพ้น (โมกษะ) เป็นผู้ที่สละโลกโดยสิ้นเชิง

การดำเนินชีวิตในอาศรมที่ ๓-๔ หรือตั้งแต่อายุ ๕๐ ปีขึ้นไปจะเห็นได้ว่าเน้นความสำคัญในเรื่องของการแสวงหาความจริงของชีวิต ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดวิถีการบำเพ็ญตนแบบต่างๆ เช่น ลัทธิสมณะ ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิคาบส ลัทธิปริพาชก ฯลฯ แนวความคิดนี้ทำให้เห็นถึงเรื่องราวความจริงของชีวิต ได้แก่

- ๑) การยอมรับความทุกข์ของชีวิตในโลกนี้
- ๒) การเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณที่ยังไม่หลุดพ้น
- ๓) ความเป็นอมตะของวิญญาณ
- ๔) การมีอยู่ของโลกหน้าหรือโลกหลังความตาย
- ๕) แสวงหาการเป็นหนึ่งหรือการเข้าถึงพระเจ้าด้วยการปฏิบัติโยคะ*

* โยคะ คือ การดับพฤติกรรมของจิต ที่สำคัญคือราชโยคะ (Raja Yoga) ของปตัญจลิมิ ๘ ประการด้วยกันคือ

- ๑) ยมะ หมายถึง การสำรวมระวัง ๕ ประการ คือ
  - (๑) อหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อมนุษย์และสัตว์ทุกชนิด
  - (๒) สติยะ หมายถึง การรักษาความสัตย์ ทั้งความคิด คำพูดและการกระทำ
  - (๓) อัสเตยะ หมายถึง การไม่ลักขโมยหรือเอาสิ่งของผู้อื่นโดยที่เจ้าของมิได้ให้
  - (๔) พรหมจรรยา หมายถึง การรักษาพรหมจรรยา และควบคุมจิตใจไม่ให้ตกอยู่ในอิทธิพลทางเพศ
  - (๕) อปริกรหะ หมายถึง การไม่โลภ รวมถึงไม่รับสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่การครองชีวิต
- ๒) นียมะ หมายถึง การฝึกฝนตนเองให้บริสุทธิ์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ๕ ประการ คือ

๓. ปรัชญาร่วมสมัยกับพุทธปรัชญา

นอกจากการดำเนินชีวิตตามหลักของพราหมณ์แล้ว ในสมัยพุทธกาลยังมีแนวคิดต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมอยู่มาก เช่น ในบันทึกของศาสนาเซน มีลัทธิต่างๆ ถึง ๓๖๓ ลัทธิ แต่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเพียง ๖๒ ลัทธิ สำหรับลัทธิที่อยู่ร่วมสมัยและจัดว่าสำคัญนั้นในสามัญญผลสูตร ที่มณีกาย พระสุตตันตปิฎกกล่าวถึง ๖ ลัทธิ คือ

๓.๑ ลัทธิกิริยวาท ของท่านนิกรณณาฎบุตร สำหรับชื่อที่รู้จักโดยทั่วไปคือศาสตคามหาวิระ แห่งศาสนาเซน(Jainism)หรือ ไชนะ มีหลักคำสอนสำคัญ ๓ ประการคือ

๑) เนื้อสาร เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง ซึ่งมีอยู่มากมาย มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และเสื่อมสลายไป แต่เนื้อสารนี้ก็สิ่งที่สำคัญที่สุดของเอกภพ เนื้อสารที่ว่านี้มี ๒ ประเภทคือ

- (๑) ชีวะ คือ สิ่งที่มีวิญญาณ มีความรู้ คล้ายกับอาดมันของศาสนาฮินดู
- (๒) อชีวะ คือ สิ่งที่ไม่มีความรู้ ได้แก่ วัตถุ กาละ เทศะ การเคลื่อนไหว การอยู่กับที่ เป็นต้น

- (๑) เสาจะ หมายถึง การทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์
- (๒) สัน โดษะ หมายถึง การยินดีในปัจจัยเลี้ยงชีพ ตามมีตามได้
- (๓) ตปะ หมายถึง การเข้มงวดในการปฏิบัติตามหลัก โยคะ
- (๔) สวาชยยะ หมายถึง การตั้งใจศึกษาหลักธรรม สาราขยมนตร์อย่างสม่ำเสมอ
- (๕) อิศวรประณิธานะ หมายถึง การทำใจมุ่งมั่นและอุทิศตนต่อพระเจ้า

- ๓) อาสนะ หมายถึง การควบคุมร่างกายให้อยู่ในอริยาบทที่สบาย ให้ร่างกายสุขสบาย
- ๔) ปราณายามะ หมายถึง การกำหนดและควบคุมลมหายใจเข้าออก
- ๕) ปรัทยาหาระ หมายถึง การควบคุมประสาทสัมผัสด้วยการเพ่งจิตให้จดจ่ออยู่กับอารมณ์
- ๖) ชารณา หมายถึง การควบคุมจิตใจให้แน่วแน่ ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง
- ๗) ธ्यानะ หมายถึง การตั้งจิตให้แน่วแน่และรักษาไว้ให้สม่ำเสมอ
- ๘) สมาธิ หมายถึง การที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์สงบสุขอย่างเต็มที่จนกระทั่งจิตอยู่เหนือความรู้สึก ซึ่งจะทำได้เข้าถึงประมาณได้ ในขณะที่มีชีวิต(ชีวิตนุกะ)

๒) บ่อเกิดของความรู้ มีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

- (๑) ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตรง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นทางประสาทสัมผัสหรือประสบการณ์ ที่เรียกว่า “ความรู้เชิงประจักษ์” ทั้งแบบสามัญและแบบพิเศษ
- (๒) ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการทั้ง ๕ คือ
  - การระลึกได้
  - ความจำได้และการเปรียบเทียบ
  - การคิดหาเหตุผล
  - การอนุมาน
  - หลักฐานและพยาน(ศัพทประมาณ)

อย่างไรก็ตามลัทธิกิริยาวาทถือว่า วัตถุประสงค์ของการรับรู้ นั้นยังมีรูปแบบหลากหลายเป็นอเนกประการ ทั้งในเชิงคุณสมบัติและความสัมพันธ์ ซึ่งเรียกกันว่า “อเนกกันตวาท หรือ พหุนิยมเชิงสัมพัทธภาพ” ดังนั้นจึงไม่มีการคิดหาเหตุผลใดเป็นหลัก หรือเป็นบทสรุปที่สมบูรณ์ที่สุดเพียงอย่างเดียว

๓) หลักจริยธรรม เป็นหลักแห่งความประพฤติที่เรียกว่า “อนุพรต” มี ๕ ประการ คือ

- (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียนและไม่ทำลายชีวิตทุกรูปแบบ
- (๒) สัตยะ การพูดแต่ความจริง ไม่พูดความเท็จ
- (๓) อัสเตยะ การไม่ลักขโมยใดๆ ทั้งสิ้น
- (๔) พรหมจรรย์ การประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ตลอดจนไม่ดื่มสุรา
- (๕) อปริครหะ การไม่โลภ รวมถึงการไม่อยากได้สมบัติใดๆ

๓.๒ ฉัทธินัตถิกวาท ของท่านอชิตเกสกัมพลเป็นแนวคิดในเชิงวัตถุนิยม เรียกว่า “จารวาก” มีหลักการสำคัญ ๔ ประการคือ

- ๑) ปฏิเสธชีวิตใหม่
- ๒) ปฏิเสธผลของกรรมดีและกรรมชั่ว
- ๓) ปฏิเสธพิธีกรรมทางศาสนา การบูชาัญญาไร้ผล
- ๔) ปฏิเสธการรู้แจ้งซึ่งสังขรรณด้วยอธิจิต

นอกจากนี้ยังปฏิเสธอุดมการณ์สูงสุดของนักคิดกลุ่มต่างๆ ที่ยกเว้นกามคุณ ซึ่ง อริตเทศกัมพล เห็นว่ากามคุณเป็นสิ่งที่ดีและสำคัญที่สุดของมนุษย์

๓.๓ ฉัทธิหรือเหตุกวาท ของท่านมักขลิโคสตาล มีหลักคำสอนที่สำคัญคือ การปฏิเสธกฎแห่งเหตุผลว่า ไม่มีเหตุปัจจัยใดๆ ที่จะทำให้นุคคลบวิสุทธิหรือเศร้าหมอง ปราภฏการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ เป็นไปแบบไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว สำหรับวิถีชีวิตของมนุษย์นั้น เมื่อมนุษย์เกิดบ่อยๆ หลายๆ ครั้งก็จะบรรลุดังความบริสุทธิ์เสมอเหมือนกันทั้งหมด เป็นหลักการที่เรียกว่า “สังสารสฤทธิ” ซึ่งมีลักษณะทั่วไปคือ

- ๑) ไม่มีสิ่งใดที่จะถือได้ว่าเป็นสาเหตุจริงๆ ของความทุกข์และความหลุดพ้นของมนุษย์
- ๒) ความเพียรพยายามของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ
- ๓) มนุษย์ทุกคนต้องผ่านวงจรสังสารวัฏฏ์จนกระทั่งครบรอบแล้วก็จะบริสุทธิ์ได้ด้วยตนเอง
- ๔) สรรพสิ่งในธรรมชาติรวมทั้งชะตากรรมของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ตายตัวจากอดีต (ปฐเพกตเหตุ)

๓.๔ อกริยวาท ของท่านปุรณกัสสปะ ที่สอนว่าการกระทำของมนุษย์ทุกอย่างไม่ได้เป็นการกระทำของตัวมนุษย์เอง เพราะจิตวิญญาณมนุษย์เป็นสิ่งที่ไร้กัมมันตภาพ และไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการกระทำต่างๆ จึงเป็นเรื่องของร่างกายที่ไม่มีเจตนา เหตุนี้ความประพฤติบางอย่าง เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม จึงไม่จัดว่าเป็นบาป หรือการกระทำที่ตรงกันข้ามและคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี ก็ไม่จัดว่าเป็นบุญ กรรมและผลของกรรมก็ไม่มี

๔. ประวัติพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า ศาสตราของผู้นับถือพระพุทธศาสนา มีประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกฉบับหลวงเล่ม ๑๐ หน้า ๖ ว่า พระองค์มี “พระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์” ทรงประสูติวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีกอ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ได้ตั้งร้งในสวนลุมพินีซึ่งอยู่ระหว่างนครกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะ ปัจจุบันเรียกสถานที่นี้ว่า “ลุมพินี” อยู่ในประเทศเนปาล

เมื่อประสูติได้ ๕ วันพระราชบิดาได้ทำพิธีรับพระลักษณะตามแบบพราหมณ์ และตั้งพระนามตามที่พราหมณ์ทูลถวายว่า “พระสิทธัตถะ” แปลว่า ผู้ต้องการความสำเร็จ และทรงได้รับคำทำนายจากอสูตดาบสว่า ถ้าอยู่ครองราชสมบัติก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบรพชาก็จะได้เป็นศาสดาเอกของโลก แต่พราหมณ์โกณฑัญญะทำนายสถานเดียวว่า พระองค์จักเสด็จบรพชาเป็นศาสดาเอกของโลกอย่างแน่นอน และเมื่อพระสิทธัตถะประสูติได้ ๗ วันพระนางสิริมหามายาก็สิ้นพระชนม์ พระนางประชาบดี โคตมิ ซึ่งเป็นน้ำได้ทรงเลี้ยงดูเรื่อยมา

๔.๑ การแสวงหาความรู้ของเจ้าชายสิทธัตถะ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเจริญวัยขึ้น ก็ได้รับการศึกษาอย่างดีตามประเพณีของกษัตริย์ และทรงศึกษาในสำนักของครูวิศวามิตร ทั้งพระเวทและศิลปศาสตร์ จนชำนาญอย่างรวดเร็ว ทำให้พระเกียรติยศเลื่องลือไปยังดินแดนต่างๆ กระทั่งได้รับการยกย่องว่าไม่มีราชกุมารอื่นจะเท่าเทียม

* การนับพุทธศักราช (พ.ศ.) เริ่มจากปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานเป็นพุทธศักราชที่ ๑

๒ ศิลปศาสตร์ถือว่าเป็นวิชาการชั้นสูง ผู้ที่มีความชำนาญจะได้รับยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์ และเป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป ซึ่งมีอยู่ ๑๘ สาขา คือ ๑. ไตรเพทศาสตร์ (ความรู้เรื่องไตรเพท) ๒. ตรีศศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับร่างกาย) ๓. สังขยศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการนับ) ๔. สมာธิศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการทำสมาธิ) ๕. นิติศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย) ๖. วิเสสิกศาสตร์ (ความรู้การแยกประเภทคนและสิ่งของ) ๗. โชติศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับดวงดาว) ๘. คันธัพพศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการขับร้อง การดนตรี) ๙. ดิกิจฉศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์) ๑๐. ปุราณศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับโบราณประเพณี) ๑๑. ศาสนศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับศาสนา) ๑๒. โหราศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการทำนาย) ๑๓. มายาศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับเล่ห์กลมายา) ๑๔. เหตุศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการค้นหาเหตุผล) ๑๕. มันตุศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการคิด) ๑๖. ยุทธศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการพิชชสงคราม) ๑๗. ฉันทศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการประพันธ์) ๑๘. ลักษณศาสตร์ (ความรู้เกี่ยวกับการดูลักษณะคน)

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิง ยโสธรา พระราชธิดาของพระเจ้ากรุงเทวทหะ และทรงประทับอยู่ในปราสาท ๓ กุฏิ คือ กุฏิร้อน กุฏิฝน กุฏิหนาว กุฏิละ ๑ หลัง ภายในแควดล้อมไปด้วยสาวสวยจำนวนมาก พร้อมทั้งสิ่งมีค่าต่างๆ และทรงได้รับการบำเรอจากหมู่สตรีทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่เป็นนิตย์ จนกระทั่งเจ้าชายสิทธัตถะพระชนมายุได้ ๒๕ พรรษา ทรงเบื่อหน่ายในชีวิตการครองเรือน และทรงพิจารณาเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งปวงที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนถูกความแก่ ความเจ็บ ความตาย ครอบงำอยู่ตลอดเวลา และสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวนั้นก็ไม่มีสิ่งใดที่ยั่งยืนคงทน แม้การดำเนินชีวิตก็เต็มไปด้วยกิเลสต่างๆ ซึ่งมีช่องทางแห่งความสุข มิใช่ความสุขที่แท้จริง และทรงพิจารณาเห็นว่าชีวิตนักบวชน่าจะเป็นชีวิตที่มีความสงบสุขกว่า พระองค์จึงตัดสินใจตัดสินพระทัยที่จะเสด็จออกผนวช ซึ่งเป็นวันเดียวกับที่พระโอรสประสูติ และทรงให้พระนามโอรสว่า “ราहुล”

จากนั้นเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ในกลางดึก ด้วยม้าชื่อ กัณฐกะ พร้อมด้วยนายฉันทะซึ่งเป็นพระสหายคนสนิท เมื่อมาถึงฝั่งแม่น้ำอโนมา ก็ทรงใช้พระขรรค์ตัดพระเมาลี(มวยผม) สละเครื่องทรงออกและทรงอธิษฐานขอบวชเป็นบรรพชิต แล้วให้นายฉันทะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะ กลับไปยังกรุงกบิลพัสดุ์

หลังจากนั้นได้เสด็จไปยังแคว้นมคธและทรงศึกษาอยู่ในสำนักของผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ในเวลานั้นคืออาหารดาบส กาลามโคตร จนสำเร็จฌาณสมาบัติขั้นที่ ๗ ที่เรียกว่า อากิญจัญญายตนะ (ความสงบของจิตในระดับไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) และทรงศึกษาต่อในสำนักของอุททกดาบส รามบุตร จนสำเร็จฌาณสมาบัติขั้นที่ ๘ คือ เนวาตัญญานาตัญญายตนะ (ความสงบของจิตในระดับ

ต่อมาในสมัยพุทธกาลได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่เกี่ยวกับวิชาศิลปศาสตร์ ดังที่มีบันทึกในหนังสืออรรถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา ของเสมอ บุญมา หน้า ๓๐-๓๒ ว่า ศิลปศาสตร์สมัยพุทธกาลมี ๑๘ สาขา คือ ๑. ฤติ (วิชาเกี่ยวกับความรู้รอบตัว) ๒. สมมติ (วิชาเกี่ยวกับความเข้าใจในระเบียบแบบแผนต่างๆ) ๓. สังขยา (วิชาเกี่ยวกับการคำนวณ) ๔. โยคยันตะ (วิชาเกี่ยวกับการช่าง) ๕. นิติ (วิชาเกี่ยวกับกฎหมาย) ๖. วิเสสิก (วิชาเกี่ยวกับการพยากรณ์) ๗. คันธัพพา (วิชาการพ้อนรำ การดนตรี) ๘. คณิกา (วิชาเกี่ยวกับการออกกำลังกาย) ๙. ธนุพเพทา (วิชาเกี่ยวกับการยิงธนู) ๑๐. ปุรณา (วิชาเกี่ยวกับโบราณประเพณี) ๑๑. อติหาส (วิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์) ๑๒. ไซติ (วิชาเกี่ยวกับดวงดาว) ๑๓. มายา (วิชาเกี่ยวกับการสงคราม) ๑๔. ติกิจฉา (วิชาเกี่ยวกับการแพทย์) ๑๕. ฉันทติ (วิชาเกี่ยวกับการประพันธ์) ๑๖. เกตุ (วิชาเกี่ยวกับการพูด) ๑๗. มันทา (วิชาเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา) ๑๘. สัททา (วิชาเกี่ยวกับไวยากรณ์)

มีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่) ซึ่งการศึกษาในสำนักทั้งสองนี้ เจ้าชายสิทธัตถะได้รับการยกย่องจากพระอาจารย์ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นอย่างสูงเสมอด้วยอาจารย์ผู้สอน

แต่เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเห็นว่ายังมีช่องทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ จึงอำลาจากพระอาจารย์ทั้งสอง และแสวงหาหนทางดับทุกข์ด้วยตนเอง พระองค์ได้เสด็จไปประทับที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง ชื่อ ดงคสิริ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ใกล้เมืองราชกฤห์ ซึ่งในขณะนั้นปัญจวัคคีย์ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ ได้ติดตามรับใช้อยู่ ด้วยหวังว่าถ้าเมื่อใดเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุธรรมแล้วพวกตนคงจะได้รับคำสั่งสอน

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเริ่มกระทำความเพียรด้วยการทรมานตนให้ลำบากอย่างหนัก* ที่เรียกว่า "ทุรกักริยา" เช่นเดียวกับบรรดาฤๅษีไพร่ต่างๆ ดังบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๒ หน้า ๑๒๓-๑๒๔ ว่า "ทรงกคพระทนต์ด้วยพระทนต์ กคพระตุลา(เพดาน)ด้วยพระชีวหา(ลิ้น) จนพระเสโท(เหงื่อ)ไหลออกจากพระกัจฉะ(รักแร้) ...เป็นอเจลกคนเปลือย ไร้มารยาท เลียมือ... ทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแกมบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนั่งเสือบ้าง หนั่งเสือทั้งเสือบ้าง...เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือประกอบกรจวนขวยในการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ถือขีนคือห้ามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโหย่งคือประกอบความเพียรในการขีนกระโหย่ง(เดินกระโหย่งเหยียบพื้นไม้เต็มเท้า)บ้าง เป็นผู้นอนบนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง"

เมื่อทรงเห็นว่าไม่ใช่วิถีที่ถูกจึงเปลี่ยนวิธีใหม่ มาเป็นการกลั่นลมหายใจเข้า หายใจออก (ลมอัสสาสะ ปัสสาสะ) แล้วผ่อนลมหายใจทีละน้อย แล้วกลั่นต่อสลับกันไปจนเกิดอาการหูอื้อปวดศีรษะอย่างรุนแรง จากนั้นทรงเปลี่ยนมาเป็นการอดอาหาร เริ่มจากการลดปริมาณอาหารลงที่

* การทรมานตนที่สำคัญในระบะนั้นมี ๑๕ วิธี คือ ๑. อุรชวพาหุ (ยกแขนควาไวจนแข็งค้าง) ๒. เอกบาท(ยืนขาเดียวจนแข็ง) ๓. อุรชวมูรี (เงยหน้าขึ้นตลอดเวลาคอแข็งค้าง) ๔. ภูมิภา (นอนบนพื้นดินโดยไม่ใช้เครื่องปูลาดเป็นเวลานาน) ๕. ชลาถยิ (แช่ตนเองอยู่ในน้ำเป็นเวลานาน). ๖. นิคจล (ยืนหรือนั่งในท่าเดียวเป็นแรมปี จนหนวดเครายาวสัตว์ต่างๆ มาอาศัย) ๗. นิจจิสฺส (การเอาเท้าเหยียดง้างไม้ไว้อย่างค้ำคาว) ๘. ปัญจคปามสิ (นั่งอยู่ท่ามกลางกองไฟรอบข้าง กลางแสงแดด) ๙. ศรโคยา (การนอนบนตะปูหรือหนามแหลม) ๑๐. นชิฆษญะ (กำมือไว้จนเล็บงอกทะลุข้อมือ) ๑๑. ฉินนกา (การบีบรัดร่างกายของตนเอง เช่น แขน ขา เอว จนเป็นง่อย) ๑๒. พหุทกา (พยายามอาบน้ำในแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ได้มากที่สุด) ๑๓. ขทาคริ (การยืนขาแข็งตลอดเวลา) ๑๔. ภูฎิลลา (การนั่งหรือเอนตัวตลอดเวลาและพยายามทำตัวให้ตรงเสมอ) ๑๕. อุญจนหวกฤตติ (การยังชีพด้วยการกินเมล็ดข้าวที่ตกหล่นหลังจากการเก็บเกี่ยว)

ถ่น้อยๆ จนไม่เสวยอาหารเลย จนทำให้ร่างกายซูบผอมเป็นอันมาก แม้แต่ขนตามร่างกายก็ หลุดร่วง เหลือแต่หนังหุ้มกระดูก และเกือบจะสิ้นพระชนม์

๔.๒ การตรัสรู้

แม้เจ้าชายสิทธัตถะจะบำเพ็ญทุกรกิริยาในทุกวิธีการจนเกือบสิ้นพระชนม์ พระองค์ก็ ไม่สามารถที่จะพ้นจากความทุกข์ได้ ในวันนั้นเองพระองค์ได้ยินเสียงเพลงแว่วมาจากความว่า “คิดพิณ เล่นระบำ ต้องทำสายให้พอดี ดึงนักสายมักขาด เพลงพิณาคหมคเสียงใส หย่อนนักเสียงไม่ใส จงทำสายให้พอดี” ทำให้พระองค์มีสติระลึกและคิดได้ว่าการปฏิบัติตนด้วยการทรมานร่างกายนี้ ก็เปรียบเหมือนสายพิณที่ตึงเกินไปข้อมขาดได้ง่าย ส่วนการปล่อยตนเองให้หลงเพลินอยู่กับกิเลส ก็เหมือนกับสายพิณที่หย่อนจนเกินไป พระองค์ทรงเล็งวิธีการทรมานตน แล้วหันมาบำเพ็ญเพียร ทางจิต จากนั้นทรงเสวยพระกระยาหารตามปกติ เมื่อปัญญาจักขีย์เห็น ก็เข้าใจว่าเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงละความเพียรแล้ว คงไม่มีโอกาสที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงอย่างแน่นอน จึงหมกความเสื่อมโส ศรัทธาและพากันปลื้กตัวออกห่าง

จนถึงเช้าของวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จไปประทับที่ใกล้ฝั่ง แม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ได้ทรงรับข้าวมธุปายาส จากนางสุชาดา ธิดาเสนเศรษฐี ที่อยู่ตำบลอุรุเวลา เสนานิคม แคว้นมคธ จากนั้นทรงเสวยข้าวมธุปายาสจำนวน ๔๙ ก้อน แล้วทรงอธิษฐานลอย ถาดทองในแม่น้ำเนรัญชรา ครั้นถึงเวลาเย็นทรงเสด็จข้ามแม่น้ำไปยังฝั่งตะวันตก แล้วทรงรับหญ้า กุสะ(หญ้าคา) จำนวน ๘ กำ จากพราหมณ์ที่เลี้ยงแกะ ชื่อ โสตถิยะ และพระองค์ได้นำฟางนั้นปูลาด เป็นอาสนะแล้วประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ ในท่าขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก และ ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า “ถึงแม้เลือดและเนื้อในร่างกายจะเหือดแห้งไป จนเหลือเพียงหนังหุ้ม กระดูกก็ตาม ถ้าเรายังมิได้บรรลุธรรมแล้ว เราจักไม่เลิกกระทำความเพียรและลุกไปจากที่นั่งเป็น อันขาด”

จากนั้นพระองค์ทรงเริ่มกระทำความเพียรทางจิต โดยกำหนดลมหายใจเข้า-ออกเป็น อารมณ์ จนทำให้จิตสงบเป็นสมาธิแน่วแน่ กระทั่งบรรลุฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ คามลำดับ แล้ว ทรงพิจารณาความเป็นไปของธรรมชาติทั้งหลายจนเกิดความรู้แจ้ง ที่เรียกว่า “ญาณ” (การหยั่งรู้) สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือการบรรลุวิชา ๓ มีลำดับดังนี้

๑. บุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ความรู้ที่ระลึกชาติในอดีตได้) บรรณในเวลาพลบค่ำ ดังที่บันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๒ หน้า ๓๓ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เรานั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส...ย่อมโน้มจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ เรานั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมากคือระลึกชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง... พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง...ว่าในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยทุกข์อย่างนั้น...มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น...วิชาที่หนึ่งนี้แลเราบรรลุแล้วในปฐมยามแห่งราตรี”

๒. จุตูปปาตญาณหรือทิพยจักขุ (ความรู้กำเนิดของสัตว์ทุกจำพวกว่าเป็นไปได้เพราะอำนาจกรรมของตน) บรรณในเวลาที่เที่ยงคืน ดังบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๒ หน้า ๓๔ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เรานั้นเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ เถว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม... วิชาที่สองนี้แลเราบรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี”

๓. อาสวักขยญาณ (ความรู้ที่เป็นเหตุให้พ้นจากความหลงผิด พ้นจากกิเลสทั้งมวล) วิชานี้เป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งพระองค์ทรงบรรณในเวลาใกล้รุ่ง ดังบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๒ หน้า ๓๔ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราได้รู้ชัดความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา... วิชาที่สามนี้แลเราบรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี”

การบรรณวิชา ๓ นี้ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะละครีตธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่ชาวพุทธเรียกว่า “พระพุทธเจ้า” รวมพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา

อย่างไรก็ตามประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้านั้น นักปราชญ์ทั่วโลกทำการศึกษาค้นคว้าในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งของโลก เป็นผู้ที่มอบมรดกทางจริยธรรมและวิถีปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่มนุษย์ชาติ แต่เมื่อมีการศึกษากันอย่างจริงจังเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า ก็ได้ทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับความมั่งคั่งของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ทศนะ คือ

๑. เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริงตามที่มีบันทึกในคัมภีร์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนา และเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง มีปัญญาเป็นเลิศ และมีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั่วไป

๒. เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งนักโบราณคดีได้ค้นคว้าจากศิลาจารึกที่สวนอุมพินี ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงให้จารึกด้วยอักษรพราหมีไว้ว่า “พระพุทธเจ้า ประสูติที่นี่”

๓. ไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีตัวตนจริง พระพุทธเจ้าเป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่งที่สมมติขึ้นเพื่อให้เป็นศาสดา เป็นผู้สั่งสอนมนุษย์ทั่วไปตามแนวทางของพุทธศาสนา ส่วนเรื่องความดี ปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่มีอยู่ในคำสอนก็เป็นเรื่องที่ต้องเติม ตกแต่งขึ้นโดยนักปราชญ์สมัยหลัง เพื่อที่จะสร้างศรัทธาให้กับชนรุ่นหลัง

แต่สำหรับชาวพุทธแล้ว เมื่อศึกษาถึงประวัติพระพุทธเจ้าทุกคนมักจะเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาในพระจริยาทุกอย่างของพระองค์ รวมทั้งเพิ่มความเชื่อมั่นในหลักคำสอนต่างๆ เพราะคำสอนต่างๆ นั้นตั้งอยู่บนรากฐานของความมีเหตุผล และสามารถนำมาซึ่งประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามได้จริง

๕. การประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า

ภายหลังการตรัสรู้ พระพุทธองค์ได้ประทับเสวยวิมุตติสุข(ความเกิดจากการพ้นกิเลส) อยู่ภายใต้ต้นโพธิ์ ๗ วัน แล้วเสด็จประทับ ณ ที่ใกล้ๆ บริเวณต้นโพธิ์ เช่น กลางแจ้ง ได้ร่วมไม้ขอชบาลนิโครธ (ต้นไทร) ได้ร่วมไม้มุจลินท์ (ไม้จิก) ได้ร่วมไม้ราชายคนะ (ไม้เกด) รวมเวลาหลังจากการตรัสรู้ ๗ สัปดาห์

จากนั้นได้เสด็จกลับประทับ ณ ร่มไม้ขอชบาลนิโครธ ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมชั้นสูงยากแก่การที่จะโปรดมนุษย์ เพราะมนุษย์นั้นมีกิเลสหนาแน่นมาก จึงเป็นการยากแก่สัตว์ที่ยินดีในกามคุณจะรู้ตามได้ ทรงท้อพระทัยที่จะสอน แต่พระองค์ทรงอาศัยพระมหากรุณาในหมู่สัตว์ จึงพิจารณาว่า “แม้แต่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ดอกบัว ก็มีลักษณะต่างกัน และเกิดอยู่ในระดับที่ต่างกัน บางดอกอยู่เหนือน้ำ พอดีแสงอาทิตย์ก็จะบานก็มี บางดอกอยู่เสมอน้ำ จะบานในวันรุ่งขึ้นก็มี บางดอกอยู่ใต้น้ำ จะบานในโอกาสต่อไป บางดอกจมอยู่ในโคลนตม อาจจะเป็นอาหารของเต่าและปลาโดยไม่มีโอกาสที่จะบานก็มี” เช่นเดียวกับภูมิปัญญาของหมู่สัตว์ที่มีฉลาดบ้าง โง่บ้าง ซึ่งในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๑ หน้า ๑๗๖ บันทึกว่ามี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. อุกมภูติปัญญา คือ พอได้รับการอธิบายเพียงหัวข้อเท่านั้นก็รู้ได้ทันที
๒. วิปจิตปัญญา คือ พอได้รับการอธิบายรายละเอียดก็เข้าใจได้
๓. เนยยะ คือ พวกที่ฟังธรรมไว้เพื่อเป็นอุปนิสัยในโอกาสหน้าหรือพวกที่ต้องค่อยฝึกค่อยเป็นค่อยไปจึงจะเข้าใจ
๔. ปทปรมะ คือ พวกที่ไม่สามารถจะเข้าใจอะไรเลย เพราะปัญญาอ่อนข้างต่ำเกินไป

อย่างไรก็ตามนักปราชญ์หลายท่านเห็นให้ความเห็นว่าบุคคลประเภทที่ ๔ ที่ไม่เข้าใจในสังขารก็เนื่องมาจากกิเลสหนามากกระทั่งไม่ยอมรับความจริงของชีวิต การฟังเทศนามากเพียงใดก็ไม่เป็นผล ซึ่งแตกต่างจากบุคคล ๓ ประเภทที่มีโอกาสที่จะสำเร็จประโยชน์จากการฟังธรรม จึงกำหนดแน่วแน่ว่าจะประกาศสังขารที่ทรงค้นพบเพื่อประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ พระองค์จึงดำริหาผู้ควรได้รับฟังธรรมเทศนา โดยครั้งแรกทรงปรารภถึงท่านอาหารคาสและอุททกคาส ผู้เคยเป็นพระอาจารย์มาก่อน แต่ทรงทราบข่าวว่าท่านทั้งสองสิ้นชีพแล้ว จึงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ผู้เคยมีอุปการคุณต่อพระองค์ในขณะที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา จึงเสด็จไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อันเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์

๕.๑ การประกาศคำสอนครั้งแรก(ปฐมเทศนา)

ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม โปรดปัญจวัคคีย์ เป็นครั้งแรก* ซึ่งคำสอนครั้งนี้เรียกว่า “สัมมชัคกัปปวัตตนสูตร” แปลว่า “สูตรที่ว่าด้วยการหมุนของล้อคือธรรม” การสอนครั้งนี้มีใจความสำคัญคือ

๑. ทรงชี้ทางผิด อันได้แก่ การหมกมุ่นอยู่ในกามและการทรมานตนให้ลำบาก ซึ่งบุคคลไม่ควรดำเนิน และทรงแสดงข้อปฏิบัติสายกลาง

๒. ทรงแสดงว่าอริยสัจสี่ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์และทางพ้นทุกข์

๓. ทรงแสดงว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งในอริยสัจสี่

เมื่อเทศนาจบ ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม ดั่งบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๔ หน้า ๒๑ ความว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวล ล้วนมีความดับเป็นธรรมดา” จึงได้นามว่า “อัญญาโกณฑัญญะ” แล้วทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อุปสมบทโดยวิธี “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ท่านอัญญาโกณฑัญญะ จึงเป็นผู้รู้ธรรมตามพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลแรก เรียกว่า “ปฐมภิกษุ” ส่วนอีก ๔ ท่านเมื่อได้ฟังปกิณกเทศนาก็ได้รู้แจ้งธรรม และทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุเช่นเดียวกัน

---

* วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาเป็นครั้งแรกนี้ชาวพุทธถือว่าเป็นวันที่มีความสำคัญคือการเกิดขึ้นครบ ๓ รัตนะ หมายถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ชาวพุทธจึงได้มีการจัดกิจกรรมและการบูชาระลึกถึงวันนี้และเรียกว่า “อาสาฬหบูชา”

จากนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เรียกว่า “อนัตตลักขณสูตร” มีใจความสำคัญคือ

๑. ร่างกาย ความรู้สึกทุกข์ สุข เฉยๆ ความจำได้หมายรู้ ความคิด ความตั้งใจ และการรับรู้ อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสทั้งหมดนี้มีใช่ตัวตน

๒. ทรงถามพระปัญจวัคคีย์ว่าสิ่งต่างๆ ในข้อ ๑. นั้นไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช่หรือไม่ พระปัญจวัคคีย์ตอบว่าเป็นทุกข์

๓. ทรงชี้ให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ นั้นมีใช่ตัวตนของเรา

๔. ทรงชี้ว่าอริยสาวกเมื่อเห็นดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว

เมื่อเทศนาจบพระปัญจวัคคีย์ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ชั้นพระอรหันต์นับว่าเป็นสาวกรุ่นแรกของพระพุทธเจ้า

ต่อมาพระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดชาวเมืองพาราณสี ซึ่งมี ยสะ บุตรของเศรษฐี พร้อมด้วยสหายอีก ๕๔ คน เมื่อทั้งหมดได้ฟังธรรมก็รู้แจ้ง และทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุ และเมื่อได้ฟังธรรมเพิ่มเติมอีกก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทุกคน

๕.๒ การให้สาวกประกาศคำสอน

ครั้งนั้นมีผู้รู้แจ้งในธรรม คือ พระพุทธเจ้า ๑ พระปัญจวัคคีย์ ๕ พระยสะและพระสหายอีก ๕๕ รวมเป็น ๖๑ องค์ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่ามิสาวกจำนวนมากพอที่จะประกาศคำสอน จึงตรัสเรียกพระสาวกทั้ง ๖๐ องค์ และตรัสสั่งให้ประกาศคำสอน ดังคำบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวงเล่มที่ ๔ หน้า ๓๒ ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราได้พ้นจากบ่วงทั้งปวงแล้ว ทั้งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็เหมือนกัน ท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นอันมาก แต่อย่าไปในเส้นทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีคุณในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด จงประกาศหลักการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง(พรหมจรรย์) ทั้งถ้อยคำและความหมายให้สมบูรณ์ สัตว์บางพวกผู้มีกิเลสปิดบังปัญญาเหมือนตุ๊กตาในจุกหูจำนวนน้อยยังมีอยู่ หากไม่ได้ฟังธรรมแล้วพวกเขาย่อมเสื่อมจากคุณที่ฟังจะได้รับ และบุคคลที่สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมก็มีอยู่เป็นแน่แท้ ภิกษุทั้งหลายแม้เราเองก็จักไปแสดงธรรมตามเส้นทางไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเช่นเดียวกัน”

เมื่อเผยแผ่คำสอนออกไปและมีผู้เลื่อมใสอยากจะบวชเป็นภิกษุ พระสาวกก็นำมาเฝ้า พระพุทธเจ้าเพื่อขออนุญาตบวช พระพุทธเจ้าทรงเห็นถึงความลำบากในการเดินทางมาบวช จึงทรง อนุญาตให้พระสาวกบวชให้ผู้เลื่อมใสได้เอง และเรียกการบวชแบบนี้ว่า “ติสรณคณูปสัมปาท” แปลว่า การบวชโดยวิธีให้ผู้ขอบวชเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ ถีอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็น ที่พึ่งที่ระลึก

ในขณะที่พระสาวกเผยแผ่คำสอนอยู่นั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ระหว่างทางได้แสดงธรรมโดยตลอด เมื่อมาถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้แสดงธรรมโปรดพวก ชฎิล (ฤๅษีประเภทหนึ่งนิยมเกล้าผม ถีอการบูชาไฟ) ๓ พี่น้อง ชื่อ อุรุเวลกัสสะ นทีกัสสะ และ กยัคกัสสะ พร้อมทั้งบริวารอีก ๑๐๐๐ คน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ จนชฎิล เลื่อมใสศรัทธาขอบวชกับพระพุทธองค์ แล้วลอยเครื่องบริวาร ได้แก่ เครื่องปกปิดร่างกายที่ทำด้วย หญ้า หนัງเสื่อ เครื่องบูชาไฟ และตัดผมที่เกล้า ลอยลงในแม่น้ำเนรัญชรา

ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมชื่อ “อาทิตยปริยายสูตร” ให้กับสาวกใหม่ทั้ง ๑,๐๐๓ รูป เมื่อได้ฟังธรรมแล้วทั้งหมดก็บรรพชาธรรมเป็นพระอรหันต์ จากนั้นได้เสด็จไปพร้อม พระอรหันต์สาวกจนถึงเมืองราชคฤห์ และประทับอยู่ ณ ถัฏฐิวิน(สวนตาล) นอกเมืองราชคฤห์ ครั้นเมื่อพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งเมืองราชคฤห์ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมา จึงทูลนิมนต์ ไปยังพระราชนิเวศน์และน้อมถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน (สวนไม้ไผ่) แก่ภิกษุสงฆ์ โดยมี พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ซึ่งสถานที่แห่งนี้จัดว่าเป็นวัดแห่งแรก

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงเลือกเอาเมืองราชคฤห์เป็นจุดเริ่มต้นในการประกาศคำสอน ด้วย เห็นว่าเมืองราชคฤห์ เป็นนครใหญ่มีประชากรหนาแน่น และพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ผู้ครองนครก็ ศรัทธาเลื่อมใส ทำให้ข้าราชการบริวารและประชาชนเชื่อถือตามไปด้วย ซึ่งจะทำการประกาศ คำสอนนั้นเป็นไปได้โดยสะดวก นอกจากนี้ในแคว้นมคธ ที่เมืองราชคฤห์ตั้งอยู่ก็มีคณาจารย์ เจ้าลัทธิอื่นที่มีชื่อเสียงและมีประชาชนนับถืออยู่จำนวนมาก ถ้าสามารถชักนำเจ้าลัทธิเหล่านั้นมา นับถือได้ ประชาชนทั้งหมดก็จะหันมานับถือในคำสอนของพระองค์ และจะเป็นการง่ายที่จะเผยแผ่คำสอน

ในเช้าวันหนึ่ง ที่เมืองราชคฤห์ พราหมณ์อุปติสสะ ได้เห็นกิริยาอาการที่สงบเสงี่ยม นำเลื่อมใสของพระภิกษุ ชื่อ อัสสชิ ซึ่งอยู่ระหว่างการบิณฑบาต จึงขอให้พระอัสสชิแสดงธรรม พระอัสสชิได้บอกว่าคุณเองเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าและเป็นผู้บวชใหม่ จึงแสดงธรรมอย่างย่อๆ

ดั่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ ๔ หน้า ๖๕ ว่า “พระมหาสมณกล่าวอย่างนี้ว่า ชรามทั้งหลายเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งชรามนั้น และตรัสถึงความดับแห่งชรามเหล่านั้น” เมื่อพราหมณ์อุปติสสะได้ฟัง ก็เข้าใจและบรรพชธรรมชั้นโศคาบัน จึงถามถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้า จากนั้นจึงกลับไปชวนพราหมณ์โกถิตะและบริวาร ๒๕๐ คน ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวันมหาวิหาร แล้วทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชทั้งหมด หลังจากที่เหล่าภิกษุฟังธรรมก็ได้บรรพชธรรมเป็นพระอรหันต์ทุกองค์ และต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งท่านโกถิตะไว้ในตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและให้นามใหม่ว่า “พระโมคคัลลานะ” ส่วนท่านอุปติสสะ พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องขวา และให้นามใหม่ว่า “พระสารีบุตร” ซึ่งทั้งสองท่านผู้มีส่วนสำคัญในการประกาศศาสนา

ต่อมาในตอนบ่ายของวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากถ้ำสุกรขาตมาถึงพระเวฬุวันมหาวิหาร ในนครราชคฤห์ พบว่ามีพระอรหันต์จำนวน ๑๒๕๐ รูป ซึ่งมาจาก ๒ กลุ่มใหญ่ด้วยกันคือ

๑. กลุ่มของพระสารีบุตร และพระ โมคคัลลานะ

๒. กลุ่มพระสงฆ์ที่เคยเป็นขฤถ

ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า วันเพ็ญเดือน ๓ นี้ เป็นวันสำคัญของพราหมณ์เรียกว่า “วันศิวาราตรี” ซึ่งพราหมณ์ทุกคนจะต้องทำพิธีถอยบาป และเหล่าสาวกของพระองค์นั้นล้วนแต่เกิดในตระกูลพราหมณ์ นับถือพราหมณ์มาก่อน และในวันนี้สาวกได้มีความคิดตรงกันโดยมิได้นัดหมายว่าพระพุทธเจ้าจะแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงเห็นเป็นนิมิตที่ดีที่พระสาวกมาประชุมพร้อมกัน นับว่าเป็นเวลาอันสมควรที่จะประกาศหลักคำสอน เพื่อให้สาวกถือเป็นหลักเทศนาสั่งสอน แนะนำการปฏิบัติแก่ประชาชนสืบไป พระพุทธองค์จึงแสดงหลักแห่งคำสอนที่เรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ ๑๐ หน้า ๕๐ ว่า

“ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า พระนิพพานเป็นธรรมยอดเยี่ยม

บุคคลที่ชอบกระทำร้ายผู้อื่นหาได้เป็นบัณฑิตไม่

ผู้เบียดเบียนผู้อื่นก็ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญให้ถึงพร้อม

การชำระใจของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่ว่าร้าย การไม่ทำร้าย การสังวรในปาฏิโมกข์ (วินัย)
 ความรู้จักพอดีในเรื่องอาหาร การนอน การนั่งที่สงบ
 การบำเพ็ญเพียรทางอธิจิต(สมาธิ)นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

การประชุมของสงฆ์ในวันนี้ถือว่าเป็นการประกาศตั้งหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ในโลก และเรียกการประชุมในวันนี้ว่า “วันจาตุรงคสันนิบาต” คือวันที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ดังนี้

๑. เป็นวันอุโบสถ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แห่งเดือนมาฆะ
 ๒. มีพระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป มาประชุมกันที่พระเวฬุวันมหาวิหาร โดยมีได้นัดหมาย มิได้มีใครนิมนต์

๓. พระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป นั้น ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณพิเศษ คือ บรรลุอภิญญา ๖ หมายถึง ความรู้ยิ่งยวด ประกอบด้วย

- ๑) อิทธิวิธี คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
- ๒) ทิพฺพโสต คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
- ๓) เจโตปริยญาณ คือ ญาณที่กำหนดใจคนอื่นได้
- ๔) ปุพฺเพนิวาสานุสสติ คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
- ๕) ทิพฺพจักขุ คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
- ๖) อาสวักขยญาณ คือ ญาณที่ทำให้เครื่องเศร้าหมองสิ้นไป

๔. พระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป นั้น ล้วนแต่เป็นเอหิภิกขุ คือ เป็นผู้ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง

หลังจากนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าได้มีผู้เลื่อมใสศรัทธา พากันออกบวช ปฏิบัติธรรมกันเป็นจำนวนมาก จนกล่าวได้ว่าคำสอนของพระองค์นั้นเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของ

---

* ภายหลังการประชุมจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงยกโอวาทปาฏิโมกข์นี้ขึ้นครั้งแรกในที่ประชุมสงฆ์ใน วันอุโบสถทุกครั้งเดือน และถือเป็นกิจวัตร ครั้นต่อมา พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระสงฆ์นำเอาสิกขาบท และพระวินัยมาสวดในที่ประชุมสงฆ์ในวันอุโบสถแทนข้อความในโอวาทปาฏิโมกข์ แต่ยังคงใช้ชื่อปาฏิโมกข์ คือ การสวดกถุพระวินัย

มหาน ครั้นเวลาผ่านไป ๔๕ ปี พระชนมายุของพระองค์ครบ ๘๐ พรรษา พระพุทธเจ้าได้บวช
 สุภัททเป็นสาวกรูปสุดท้าย(ปัจฉิมสาวก) ในวันอังคารขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง และในวันนี้
 พระพุทธเจ้าได้เสด็จประทับ ได้ค้นสาตะกู่ ๗ สาถวโนทยาน เมืองกุสินารา (เมืองกาเซีย) ของ
 มัลลกะนครี๋ย ทรงประทานโอวาทแก่สงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑. หลังจากที่พระองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว ให้พระสงฆ์ยึดถือพระธรรมวินัยเป็น
 สิ่งแทนพระองค์

๒. ให้ภิกษุทั้งหลายกล่าวคำเรียกขานกันด้วยคำพูดที่แสดงความนับถือ

และทรงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ทูลถามข้อสงสัยต่างๆ จนถึงเวลาปัจฉิมยาม พระพุทธองค์
 ทรงมีปัจฉิมโอวาทแก่พระสาวก เป็นครั้งสุดท้ายดั่งบันทึกในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๐ หน้า
 ๑๕๔ ความว่า “สังฆาทถฺหยา มึชฺชาเนตฺถนํปญฺญนํพญฺญนํ พวเกชฺชชฺชาเนตฺถนํปญฺญนํ
 พญฺญนํ” แล้วทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยพระอาการสงบ

ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมนั้นพระองค์ทรงใช้มุขปาฐะ และไม่สอนให้
 เชื่อถือในพระองค์เป็นเจ้า แต่สอนให้ถือสรณคมน์ ว่า

“พุทธัง สรณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ

สังฆัง สรณัง คัจฉามิ”

๕.๓ การเผยแพร่คำสอนหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน การเผยแพร่คำสอนของพระองค์ก็มีได้
 มีการหยุดชะงัก แต่เหล่าสาวกได้ช่วยกันเผยแพร่คำสอนออกไปยังดินแดนต่างๆ โดยตลอด
 จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๓๔-๒๓๕* พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์การทำสังคายนา
 (สะสงาร้อยกรองหลักคำสอนใหม่)ธรรมวินัย ที่วัดอโศการาม เมืองปาฏลิบุตร แคว้นมคธ ซึ่งมี
 พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเป็นประธานสงฆ์ พร้อมด้วยคณะสงฆ์อีก ๑,๐๐๐ รูป ในการสังคายนา

* สุทธิพ บุญญาภาพ บันทึกรไว้ในพระไตรปิฎกฉบับประชาชน หน้า ๘ ว่า “เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน คือพระเจ้า
 อโศกมหาราช เสดยราชย์ ๒๑๘ ปี หลังพุทธปรินิพพาน ต่อมาอีก ๑๖ ปี (บางฉบับว่า ๑๗ ปี) จึงได้ทำสังคายนา
 เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องนับ ๑ ตั้งแต่ปีเสวยราชย์”

ครั้งนี้พระโมคคัลลิตบุตรติสสะประกาศว่า “พระพุทธเจ้าทรงเป็นวิภชวาที” จึงทำให้นิกายเถรวาทมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นิกายวิภชวาท” (นิกายที่มีคำสอนแบบแยกประเด็น) การสังคายนาครั้งนี้จึงมีการแบ่งธรรมวินัยออกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงคัดเลือกพระเถระผู้มีความรู้ความสามารถไปประกาศคำสอนในดินแดนต่างๆ ๘ สายด้วยกัน คือ

สายที่ ๑ มีพระมัชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปเผยแผ่คำสอน ณ แคว้นกัมมิระ แคว้นคันธาระ (ปัจจุบัน คือ แคว้นแคชเมียร์ของประเทศอินเดีย และประเทศอัฟกานิสถาน ทางตอนเหนือของอินเดีย)

สายที่ ๒ มีพระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ แคว้น มหิสสะกะ ในบริเวณตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำโคซาวารี (ปัจจุบันคือแคว้นไมซอร์)

สายที่ ๓ มีพระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ วนวาสีประเทศ แคว้นกนรา (ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เมืองบอมเบย์ของอินเดีย)

สายที่ ๔ มีพระโยนกธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ อปรคชนบท (ปัจจุบันคือดินแดนชายทะเลทางตอนเหนือเมืองบอมเบย์ของอินเดีย)

สายที่ ๕ มีพระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ มหารัฐประเทศ (ปัจจุบันคือดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย)

สายที่ ๖ มีพระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ในเอเชียกลาง ได้แก่ อิหร่าน และเตอร์กิสถาน

สายที่ ๗ มีพระมัชฌิมเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ หิมวันตประเทศ ทางตอนเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ ๘ มีพระโสภณเถระและพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่คำสอน ณ ดินแดนแห่งอาณาจักรทวารวดี*หรือสุวรรณภูมิ (ศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน)

สายที่ ๙ มีพระมหินทเถระ (พระราชบุตรพระเจ้าอโศกมหาราช) และพระภิกษุณีสังฆมิตตาเถรี ไปเผยแผ่คำสอนในลังกาทวีป (ปัจจุบันคือประเทศศรีลังกา)

* อาณาจักรทวารวดี ที่กล่าวถึงนี้นักปราชญ์หลายท่าน เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ซึ่งปัจจุบัน คือ ประเทศไทย ลาว พม่า เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย

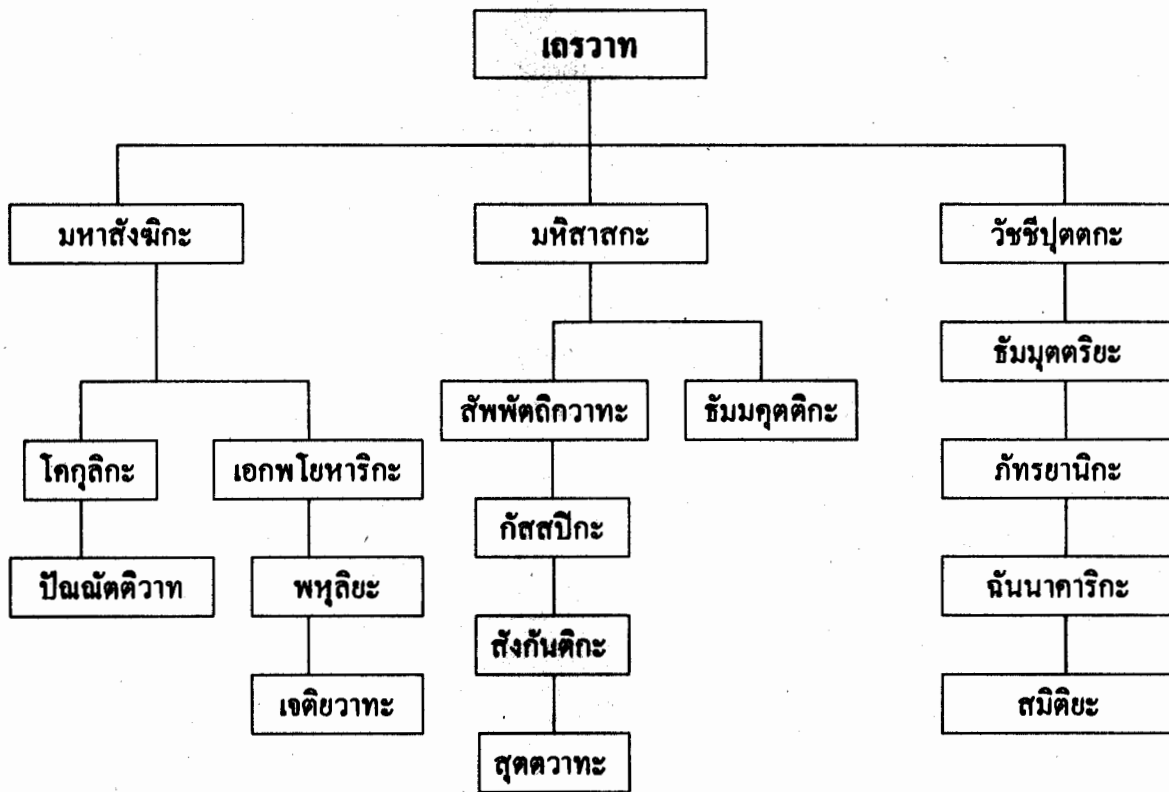
แปลว่า นิกายฝ่ายใต้ และยังมีชื่อที่ใช้เรียกอีกอย่างหนึ่งคือ “หินยาน” แปลว่า ยานน้อย ยานคับแคบ หมายถึง ใจแคบ มุ่งเอาตัวรอด เพราะบรรพทุกสัจว์ให้บรรลุนิพพานได้น้อย อันเป็นชื่อที่ฝ่ายมหายานเรียกภิกษุฝ่ายใต้ แต่ภิกษุฝ่ายใต้จะเรียกตนเองว่า “เถรวาท” แปลว่า ปฏิบัติตามคำสอนของพระเถระ บางครั้งก็เรียกว่า สถวีรวาท แปลว่า ลัทธิที่ถือตามคำสอนของพระเถระ(สถวีร เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับคำว่า เถร ในภาษาบาลี) นิกายเถรวาทนิยมใช้ภาษามคธ (ภาษาบาลี) จารึกพระไตรปิฎก

๒. ฝ่ายที่คิดแปลงแก้ไขปรับปรุงหลักคำสอนบางส่วนใหม่ทั้ง ๑๗ นิกาย เรียกว่า “อาจารย์วาท” แปลว่า ลัทธิที่ถือตามคำสอนของอาจารย์ คืออาจารย์สอนอย่างไรก็ถืออย่างนั้น บางครั้งเรียกว่า มหาสังฆิกะ แปลว่า คณะใหญ่ บ้างก็เรียก อุดตรนิกาย แปลว่า นิกายฝ่ายเหนือ เพราะเป็นที่นับถือของภิกษุชาวอินเดียภาคเหนือ ที่นิยมเรียกคือ มหายาน แปลว่า ยานใหญ่ คือสามารถช่วยสรรพสัจว์ให้พ้นจากความทุกข์ได้เป็นจำนวนมาก ภิกษุฝ่ายนี้อ้างพระพุทธชานูญาติที่ประทานไว้ในเวลาที่พระพุทธองค์ใกล้จะดับขันธปรินิพพาน ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๐ หน้า ๑๕๓ ที่ว่า “ดูกรอานนท์ โดยล่วงไปแห่งเรา ถ้าสงฆ์จำนงอยู่จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ได้” ภิกษุกลุ่มนี้ได้อนุโลมดัดแปลงพระธรรมวินัยตามกาลเทศะ นิกายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตจารึกพระไตรปิฎก

---

* ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่กรุงโคกัมโบ ประเทศศรีลังกา ได้จัดให้มีการประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้นเป็นครั้งแรก นำโดย ดร. มาถาธา เซการ่า ซึ่งครั้งนั้นที่ประชุมได้มีมติให้ยกเลิกคำว่า “นิกายหินยาน” และให้เปลี่ยนมาใช้คำว่า “นิกายเถรวาท” ดังเดิม

แผนผังการแยกนิกายของพุทธปรัชญา

ต่อมาเมื่อในปี พ.ศ. ๖๔๓ สมัยพระเจ้ากนิษกะ ได้มีการแบ่งแยกและตั้งนิกายอย่างเด่นชัด โดยเรียกฝ่ายอาจารย์วาทว่า มหายาน และเรียกฝ่ายเถรวาทว่า ทินยาน ระบบปรัชญาทั้งสองฝ่าย ต่างก็อ้างคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีสาระสำคัญ ที่แตกต่างกันดังนี้

หัวข้อ	นิกาย	เถรวาท(หินยาน)	อาจารย์วาท(มหายาน)
เป้าหมายชีวิต		มุ่งให้ตนเองพ้นทุกข์ก่อน และมุ่งที่อรหัตตภูมิ	มุ่งช่วยสรรพสัตว์ ให้พ้นทุกข์ก่อน จึงจะช่วยตนเอง และมุ่งที่พุทธภูมิ
ภาวะจิต(พุทธภาวะ)		ไม่ยืนยันภาวะจิตเดิม	ยืนยันจิตเดิมว่ามีอยู่ในทุกคน
การมีอยู่ของพระพุทธเจ้า(หลังปรินิพพาน)		ไม่ยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่หรือการดับสูญ	ยืนยันว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่ในรูปสัมโภคกายในพุทธเกษตร
หลักธรรมวินัย		ยึดคำสอนดั้งเดิมทั้งหมด	เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงใหม่
การยกย่องสาวก		ยกย่องผู้บำเพ็ญตนเป็นอริยบุคคล	ยกย่องผู้ปฏิบัติแบบพระโพธิสัตว์

แต่เนื่องจากปรัชญาทั้งสองฝ่ายมีจุดเริ่มต้นจากธรรมวินัย อันเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ดังนั้นลักษณะของคำสอนจึงมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน เช่น

๑. จุดมุ่งหมายสูงสุดของทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน คือ การแก้ปัญหาชีวิตให้หมดสิ้นจนกระทั่งบรรลุถึงความสงบสุขอย่างแท้จริง หรือการเข้าถึงนิพพาน

๒. ขอมรับร่วมกันว่า ความรู้ที่ผิด ความไม่รู้ ความโง่(อวิชชา) และความหลง ความยึดมั่นอยู่กับโลกีย์ธรรม คือ รากฐานแห่งความตกต่ำทางจิตและความทุกข์ทั้งปวง

๓. ขอมรับกฎแห่งกรรมและชีวิตใหม่หลังจากตายว่า เป็นไปตามผลของการกระทำ(กรรม)ของแต่ละบุคคล โดยปฏิเสธอำนาจการแทรกแซงจากภายนอกหรืออำนาจจากสิ่งเหนือธรรมชาติ

๔. ขอมรับกฎแห่งเหตุผลว่าเป็นกฎสากลในทุกกรณี ทั้งในแง่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ศีลธรรม สังคม และวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล โดยปฏิเสธความบังเอิญ

๕. ปฏิเสธทฤษฎีปฐมเหตุหรือพระเจ้า แต่ยึดถือกฎแห่งการอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง(ปฏิจจนุปบาท)

๖. ปฏิเสธวิทยาการทางโลก(โลกีย์ปัญญา) ในการแก้ปัญหาชีวิต แต่ส่งเสริมหลักศีล สมาธิ ปัญญา หรืออริยมรรค ๘ และหลักปารมิตา ๑๐ ว่าเป็นหนทางที่ถูกต้อง เทียงตรงที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด(นิพพาน)

นอกจากการแบ่งออกเป็นสองฝ่ายแล้วพุทธปรัชญา แต่ละฝ่ายยังแบ่งออกเป็นสาขาย่อยอีกหลายสาขาด้วยกัน เฉพาะสาขาใหญ่ๆ ที่สำคัญมีดังนี้

ฝ่ายเถรวาท แบ่งเป็น ๒ สาขาใหญ่ คือ

๑. ไวยาสิกะ ลักษณะคำสอนเป็นสังขนิยมโดยตรง ด้วยการยอมรับจิตและสสาร ว่าเป็นสิ่งที่รับรู้ได้ สำหรับอวกาศและนิพพานเป็นสภาวะอมตะ ส่วนจิต สสาร และพลังงาน เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงหรือเป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น

๒. เศตวันติกะ ลักษณะคำสอนเป็นสังขนิยมโดยอ้อม และยืนยันว่าสิ่งที่มีอยู่จริง ที่อยู่ภายนอกประสาทสัมผัสนั้นรับรู้โดยตรงไม่ได้ แต่สามารถอนุมานถึงความมีอยู่ของสิ่งนั้นได้ นอกจากนี้ สิ่งทั้งหลายที่คิดว่ามีอยู่จริงนั้น มีอยู่เพียงชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดที่คงอยู่ในสภาวะดั้งเดิมได้ตลอด เพราะถ้ามีสิ่งที่ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง เรื่องเหตุและผลก็จะเป็นไปไม่ได้

ฝ่ายอาจารย์วาท แบ่งเป็น ๒ สาขาใหญ่ คือ

๑. โยคจาร หรือ วิญญาณวาท ลักษณะคำสอนเป็นจิตนิยม ปฏิเสธความแท้จริงของวัตถุภายนอก เพราะว่าสิ่งทั้งปวง ทั้งบุคคล สัตว์ สิ่งของต่างๆ เป็นเพียงมายาการ เปรียบได้กับความฝัน ภาพลวงตา มายา และมนุษย์มักจะเกิดคิดหาอุปาทานกับสิ่งเหล่านี้ แท้จริงแล้วสิ่งต่างๆ เป็นเพียงปรากฏการณ์ของวิญญาณ ซึ่งเป็นความจริงเพียงสิ่งเดียว จิตจึงเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง เรียกว่า อลยวิญญาณ ทั้งนี้เพราะจิตมีความรู้เป็นคุณสมบัติ จิตไม่ใช่เนื้อสารแต่จิตที่มีอานุภาพมาก (อลยวิญญาณ) สามารถระงับไม่ให้เกิดสิ่งไม่พึงปรารถนาทางจิตได้ นักปรัชญากลุ่มนี้จึงพยายามพัฒนาจิตให้ก้าวหน้าไปสู่นิพพาน ด้วยการปฏิบัติแบบโยคะ จึงได้ชื่อว่า โยคจาร เพราะนิยมปฏิบัติโยคะ

๒. มาชฌิมิกะ หรือ ศูนย์ควาท ผู้ก่อตั้งสาขานี้คือท่านนาคารชุน (ประมาณ พ.ศ. ๑๐๐) ท่านผู้นี้เป็นพรหมณ์ อยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย ลักษณะของคำสอนปฏิเสธความแท้จริงของสิ่งทั้งปวง(เฉพาะโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น) เพราะสภาวะธรรมที่แท้จริงมิใช่ บุคคล สัตว์ สิ่งของ หรือแม้กระทั่งจิต สิ่งที่ปรากฏเป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น ความจริงมีเพียง ศูนย์ควาหรือ ความว่างเปล่า

ศูนย์ควานี้ หมายถึง ความแท้จริงของสิ่งทั้งหลายที่กำหนดไม่ได้ ไม่อาจอธิบายได้ สิ่งทั้งหลายที่ปรากฏว่ามีอยู่ เมื่อเราพยายามที่จะเข้าใจธรรมชาติแท้จริงของสิ่งนั้น สติปัญญาของเราก็มีไม่เพียงพอ จึงไม่อาจจะรู้ว่าจริงหรือไม่จริง หรือจริงและไม่จริงทั้งสองอย่าง หรือจริงก็ไม่ใช่ ไม่จริงก็ไม่ใช่ นอกจากนี้คำว่า “ศูนย์” ยังหมายถึงการที่สิ่งทั้งหลายมีภาวะเปลี่ยนแปลงได้ มีภาวะที่ไม่อาจกำหนดได้ มีภาวะที่ไม่อาจอธิบายได้ นั่นคือการยืนยันว่า “พุทธธรรมตั้งอยู่บนความจริง ๒ อย่าง คือ ความจริงเชิงประสบการณ์ และความจริงเชิงปรมาตม” ผู้ไม่ทราบถึงความจริง ๒ อย่างนี้ ต่างกันอย่างไร จึงไม่อาจเข้าใจความหมายของพุทธธรรมได้

ทรรศนะดังกล่าวจึงเรียกว่า “มัชฌม” คือเว้นความสุดโต่ง ของอันติมะสัจจะ และอสังจะของสิ่งทั้งหลาย พร้อมทั้งการยืนยันว่าสิ่งทั้งหลายมีเงื่อนไข ศูนย์ควาทจึงได้ชื่อว่า “มัชฌิมปฏิบัติ” เพราะมีความหมายถึงปฏิจสงมุปบาทได้ สำหรับวรรณกรรมที่สำคัญและจัดว่าเป็นหลักของมาชฌิมิกะ เรียกว่า “มาชฌิมิกะศาสตร์”

๑. ประวัติการบันทึกคำสอน

หลังจากพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๓ เดือน ๔ วันได้มีการทำสังคายนา ณ สัตตบัณฑลคูหา ข้างภูเขาเวภาระ เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ในครั้งนั้นมีพระอานนท์เป็นหัวใจสำคัญ เนื่องจากพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำพุทธวจนะอย่างดี เป็นผู้ทบทวนพระธรรม พระอุบาลีซึ่งได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในทางทรงจำพระวินัย เป็นผู้ทบทวนพระวินัย จากนั้นพระสงฆ์ได้ใช้วิธีการสวดท่องจำสืบต่อกันมา จึงได้ชื่อว่า “เถรวาท” แปลว่า วาทะของพระเถระ

๗.๑ การจัดแบ่งและบันทึกคำสอน

คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นในระยะแรกใช้วิธีการท่องจำ แต่ระยะต่อมาเกิดปัญหาเกี่ยวกับความจำกัดของความจำมนุษย์ หลังจากการสังคายนาจึงได้มีการจัดแบ่งคำสอนให้แก่พระเถระช่วยกันสั่งสอนศิษย์ โดยแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

๑. วินัยปิฎก แบ่งเป็น ๕ ส่วน คือ

- ทิมนิกาย ฝ่ายพระอานนท์ ให้สอนศิษย์
- มัชฌิมนิกาย ฝ่ายพระสารีบุตร ให้สอนศิษย์
- สังยุตตนิกาย ฝ่ายพระมหากัสสป ให้สอนศิษย์
- อังคุตตรนิกาย ฝ่ายพระอนูรุทธ ให้สอนศิษย์
- ขุททกนิกาย ฝ่ายพระอุบาลี ให้แก่ศิษย์

๒. สุตตันปิฎก ฝ่ายพระอานนท์

๓. อภิธรรมปิฎก ฝ่ายพระสารีบุตร

ในปี พ.ศ. ๑๐๐ ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ และเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔ ที่วัด อโศการาม กรุงปาฏลิบุตร ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ในครั้งนั้นพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงให้มีการเขียนพระไตรปิฎกเป็นตัวหนังสือ และบันทึกไว้กับแผ่นศิลาและเสาศิลา ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตาม เอ็ดเวิร์ด โคนซ์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือพุทธประวัติสังเขป หน้า ๙-๘ ว่า “บรรดาพระพุทธพจน์ที่แท้จริงนั้น ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาอารธมาคธี (Ardhamagadhi) และไม่มีพุทธพจน์ใดๆ ได้ถูกเก็บรักษาไว้เป็นแบบฉบับดั้งเดิม สำหรับคัมภีร์ในยุคแรกที่สุดนั้น แม้แต่ภาษาที่ใช้ก็ยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ ทั้งหมดที่เรามีอยู่นั้น ก็คือฉบับแปลเป็นภาษาต่างๆ ของอินเดีย ซึ่งอาจจะเป็นคัมภีร์ยุคต้นๆ และฉบับแปลดังกล่าวนั้นส่วนใหญ่เป็นภาษาบาลีและบางส่วนเป็นภาษาสันสกฤต”

---

* ภาษาอารธมาคธี เป็นภาษาของแคว้นมคธ บางครั้งเรียกว่า ภาษาмаคธี มคธภาษา มาคธานิรุกติ มาคธิกภาษา เป็นภาษาของแคว้นมคธ ที่ใช้ภาษานี้เนื่องจากในเวลานั้นแคว้นมคธ ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครองอยู่ เป็นแคว้นที่มีอำนาจมากที่สุด ดังนั้นภาษาของแคว้นมคธจึงถูกใช้เป็นภาษากลางในการติดต่อกับแคว้นต่างๆ ต่อมานิกายเถรวาทได้ใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาบาลี ส่วนนิกายมหายานได้ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาคัมภีร์

อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ทางพุทธ ก็ยืนยันว่าคำสอนนั้นเป็นสิ่งที่จะต้อง เพราะว่ามีการทำสังคายนาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องกันอยู่เสมอ และถ้าคำสอนนั้นเป็นเท็จหรือเป็นคำสอนที่ผิด ก็คงจะสูญหายไปนานแล้ว แต่เนื่องจากคำสอนที่สืบมาจนถึงปัจจุบันนั้นสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าจริงและสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง ดังนั้นคำสอนที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎกจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

๑.๒ การจัดหมวดหมู่คำสอน

การสังคายนาในครั้งที่ ๓ ได้มีการทบทวน และจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า ออกเป็น ๓ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑	เรียกว่า วินัยปิฎก	มี ๒๑,๐๐๐	ธรรมขันธ์
ส่วนที่ ๒	เรียกว่า สุตตันตปิฎก	มี ๒๑,๐๐๐	ธรรมขันธ์
ส่วนที่ ๓	เรียกว่า อภิธรรมปิฎก	มี ๔๒,๐๐๐	ธรรมขันธ์

๑.๓ พระไตรปิฎกของไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น มีประวัติการพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โดยใช้พระไตรปิฎกโบราณสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นฉบับ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่และเรียกว่า “พระไตรปิฎก ร.๗” มีจำนวน ๔๕ เล่ม คือ

๑. วินัยปิฎก คำสอนที่ว่าด้วยข้อห้ามหรือกฏข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับความประพฤติของภิกษุและภิกษุณีบันทึกไว้ในเล่มที่ ๑-๘
๒. สุตตันตปิฎก คำสอนที่ว่าด้วยหลักธรรมจากการเทศนาทั่วไปที่พระพุทธเจ้าและพุทธสาวกสำคัญแสดงแก่บุคคลต่างๆ บันทึกไว้ในเล่มที่ ๙-๓๓
๓. อภิธรรมปิฎก คำสอนที่ว่าด้วยหลักธรรมล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล หรือเหตุการณ์ใดๆ บันทึกไว้ในเล่มที่ ๓๔-๔๕

และมีการจัดแบ่งออกเป็นคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. วินัยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ มีชื่อย่อว่า อา ปา มะ จู ปะ

- อา คือ อาทิกกรรม กล่าวถึงสิกขาบทที่สำคัญที่สุด ๓ หมวด คือปราชิก สังฆาติเสส และอนิยต
- ปา คือ ปาจิตตีย์ กล่าวถึงสิกขาบท ๕ หมวด คือ นิสัคคีย์ ปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๘๒ ปาฏิเทศนียะ ๔ เสงขะ ๑๕ อธิกรรมสมณะ ๗
- มะ คือ มหาวรรค กล่าวถึง กิจการของสงฆ์หมวดใหญ่ ประกอบด้วย ประมวลพระบัญญัติ ๑๐ ประการ
- จู คือ จุลวรรค กล่าวถึงกิจการของสงฆ์หมวดเล็ก ประกอบด้วย ประมวลพระบัญญัติ ๑๒
- ปะ คือ ปรีวาร กล่าวถึงวินัยภาคผนวกหรือวินัยเพิ่มเติม

๒. สุตตันตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ มีชื่ออักษรย่อคัมภีร์ว่า ที มะ สัง อัง จู

- ที คือ ทีฆนิกาย เป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรที่ยาวมาก
- มะ คือ มัชฌิมนิกาย เป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรที่มีความยาวพอประมาณ และปลานกลาง
- สัง คือ สังกยุตตนิกาย เป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรและวรรคที่ประมวลไว้
- อัง คือ อังกุตตรนิกาย เป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรที่เพิ่มตัวประกอบด้วยจำนวนหนึ่งทุกครั้ง
- จู คือ จุททกนิกาย เป็นคัมภีร์รวบรวมคัมภีร์คั่นละจำนวนมารวม ๑๗ คัมภีร์

๓. อภิธรรมปิฎก มี ๗ คัมภีร์ มีชื่อย่อว่า สัง วิ ธา ฎุ กะ ยะ ปะ

- สัง คือ ธรรมสังคณี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยรายละเอียดของธรรม เป็นการรวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท
- วิ คือ วิภังค์ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยการแบ่งแยกลักษณะพิเศษของธรรม มีการแยกแยะออก อธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด

- ธา คือ ธาตุกถา เป็น คัมภีร์ที่ว่าด้วยการพรรณาสัตว์ มีการจัดประเภทชื่อธรรมต่างๆ เข้าในชั้นๆ อยาคนะและธาตุ
- ปุ คือ บุคคลบัญญัติ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยการพรรณานุคคล ๓๘๖ บุคคล บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่
- กะ คือ กลาวัตถุ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยหัวข้อการโต้เถียง มีการแถลงวินิจฉัยทรรศนะที่ขัดแย้งของนิกายต่างๆ ในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยเน้นความถูกต้องของฝ่ายเถรวาท เป็นนิพนธ์ของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ
- ษะ คือ ยมก เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการจัดกลุ่มปัญหา ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบโดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ ดังนี้
คู่ที่ ๑ อนุโลมและปฏิโลม
คู่ที่ ๒ สันนิฎฐานบท คือ บทไม่มีข้อสงสัยและบทสงสัย เป็นบทสงสัยแทนมนุษย์ทั่วไป
คู่ที่ ๓ ปุจฉาและวิสัชนา
- ปะ คือ ปัญจาน หรือมหาปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของปัจจัย ๒๔ กลุ่ม โดยพิศดาร

๓.๔ วิธีนับธรรมชั้น

วิธีนับธรรมชั้นในวินัยปิฎก

๑. เรื่องหนึ่งในวินัยนับเป็น ๑ ธรรมชั้น

๒. ตัวสิกขาบทมาตรา ๑ นับเป็น ๑ ธรรมชั้น วินัย ๒๒๗ สิกขาบทนับเป็น

๒๒๗ ธรรมชั้น

๓. บทภาษณีย์ คือ การแจกคำในสิกขาบทส่วนหนึ่งนับเป็น ๑ ธรรมชั้น

๔. อาบัติพิเศษ นับเป็น ๑ ธรรมชั้น

๕. ตอนปรับอาบัติครั้ง ๑ นับเป็น ๑ ธรรมชั้น

๖. ตอนยกเว้นไม่ปรับอาบัติครั้ง ๑ นับเป็น ๑ ธรรมชั้น

วิธีนับกรรมชั้นในสุดตันปิฎก

๑. สูตรที่มีเรื่องเดียวตลอดนับเป็น ๑ กรรมชั้น
๒. สูตรที่มีหลายเรื่องรวมกัน นับกรรมชั้นตามจำนวนเรื่อง
๓. ในคำที่เป็นคาถา ถามปัญหาคาถา ๑ นับเป็น ๑ กรรมชั้น

วิธีนับกรรมชั้นในอภิธรรมปิฎก

๑. การแจกติกะและทูกะครั้งหนึ่งๆ นับเป็น ๑ กรรมชั้น
๒. การแจกจิตวาระครั้งหนึ่งๆ นับเป็น ๑ กรรมชั้น

๗.๕ การอธิบายคำสอน

หลักจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้มีการอธิบายคำสอนเพื่อให้คนเข้าใจ แต่การอธิบายนั้นเป็นไปตามความเข้าใจของนักปราชญ์แต่ละท่าน ในขณะเดียวกันก็มีการอธิบายเพิ่มเติมจากท่านก่อนๆ เรื่อยมาหลายสมัย ดังนั้นคำอธิบายทางพุทธปรัชญาเดรวาทจึงมีหลายรุ่น หลายชั้น จัดลำดับได้ดังนี้

๑) พระไตรปิฎก	เป็นคัมภีร์รุ่นแรก เก่าแก่ที่สุด
๒) อรรถกถา	เป็นคัมภีร์รุ่นสอง ที่อธิบายความในพระไตรปิฎก
๓) ฎีกา	เป็นคัมภีร์รุ่นสาม ที่อธิบายความในอรรถกถา
๔) อนุฎีกา	เป็นคัมภีร์รุ่นสี่ ที่อธิบายความในฎีกา

คัมภีร์ทางพุทธปรัชญาทั้ง ๔ รุ่นนี้มีการอธิบายเพิ่มเติมกันมาตามลำดับ นอกจากนี้ยังมี คัมภีร์ที่นักปราชญ์เขียนขึ้นภายหลังตามความเข้าใจของตนอีก เรียกว่า “ปกรณ์พิเศษ” ที่สำคัญ คือ คัมภีร์มิลินทปัญหา (เขียนขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๕๐๐) และคัมภีร์วิสุทธิมรรค(เขียนขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๕๐๐)

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักศึกษาควรศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าชาดก
๒. นักศึกษาจัดกลุ่ม ๆ ละ ประมาณ ๕-๖ คน ค้นคว้าหาตัวอย่างและรายงานหน้าชั้นถึงประโยชน์จากการศึกษาความเป็นมาของพุทธปรัชญา ดังนี้
  - ๑) ลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวอินเดียก่อนเกิดพุทธปรัชญา
  - ๒) วิธีการฝึกจิตแบบนักบวชของชาวอินเดีย
  - ๓) คัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำถามท้ายบท

๑. สังคมอินเดียมีความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างไร
๒. จงอภิปรายถึงประโยชน์ของการออกบวช
๓. เหตุใดหลังจากที่ตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าจึง ไม่ทรงแสวงหาประโยชน์สุขเฉพาะพระองค์เอง
๔. เหตุใดพุทธปรัชญาจึงมีการแบ่งแยกออกเป็น ๒ นิกาย
๕. จงอภิปรายถึงประโยชน์ของพระธรรมวินัย